

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Azərbaycan Respublikasının Gənclər və İdman Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

Fakültə: Fiziki tərbiyə və çağırışa qədərki hazırlıq
Kafedra: Bədən tərbiyəsi və idmanın nəzəriyyəsi və metodikası

Əlyazması hüququnda

Adıgözəlova Əsayə Kamal qızı

" Kompüterin şagirdlərin sağlamlığına və nailiyyətlərinə təsiri "

Magistr dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

D İ S S E R T A S İ Y A

İxtisaslaşma şifri və adı: 060802- Bədən tərbiyəsi və idman

İxtisaslaşma: Fiziki tərbiyə nəzəriyyəsi və metodikası

Elmi rəhbər: F.d., dos. Məmmədova Elnarə

Bakı – 2023

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3
I FƏSİL. PROBLEMİN VƏZİYYƏTİ VƏ TƏTQIQATI	6
1.1.Müasir dövrdə uşaqların kompüterdən istifadə etməsinin fiziki nəticələri.....	6
1.2. Kompüter istifadəsinin məşğul olanların sağlamlığına təsiri.....	12
1.3.Şagirdlərin müvəffəq qiymətləndirməsində kompüterin rolu.....	22
II FƏSİL. TƏDQIQATIN MƏQSƏDİ, VƏZİFƏLƏRİ, METODLARI VƏ ORQANİZASİYASI	29
2.1. Tədqiqatın məqsədi	29
2.2. Tədqiqat vəzifələri	29
2.3. Tədqiqat metodları	30
2.4. Pedaqoji müşahidə və pedaqoji eksperiment.....	30
III FƏSİL. BU PROBLEM ÜZRƏ ALINAN MATERIALIN ÜMUMİLƏŞDİRİLMƏSİ	30
3.1. Kompüter istifadəsinin intellektual inkişafa təsiri.....	30
3.2. Kompüter texnologiyalarının məktəblilərin şəxsiyyətinin formalaşmasına təsiri.....	38
IV FƏSİL. MÜASİR DÖVRDƏ KOMPÜTERDƏN İSTİFADƏ PROBLEMLƏRİ	44
4.1. Kompüter istifadəsinin uşaqların inkişafına təsiri.....	44
4.2. Kompüter istifadə edərkən yaranan çətinliklər.....	59
Nəticələr.....	66
Ədəbiyyat	68

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Müasir insan kompüterdən hər yerdə - işdə, evdə və məktəbdə istifadə edir. Kompüter bizə böyük imkanlar verdi: saytlar vasitəsilə ünsiyyət, öyrənməyə kömək, məlumat saxlamaq, kompüter oyunları şəklində əyləncə. Ancaq faydaları ilə birlikdə kompüter həyatımıza mənfi məqamlar da gətirdi. Təəssüf ki, bir çox yeniyetmələr üçün kompüter özünü tanımaq və mükəmməlləşdirmək üçün bir vasitə olmaq əvəzinə bir məqsəd halına gəldi. Bir çox məktəblilər ətrafda heç bir şey görmədən vaxtın çoxunu kompüterdə keçirməyə başladılar. Kompüter onlara dostlar ilə ünsiyyəti, idmanı əvəz etdi, ev tapşırığı üçün hazırlıq vaxtını azaltdı və buna görə məktəbdə müvəffəq olması aşağı düşdü. Kompüter xroniki xəstəliklərin mənbəyinə və görmə qabiliyyətinin kəskin pisləşməsinə çevrildi.

Bu baxımdan elektron vasitələrin informasiya mənbəyi kimi daha çox istifadə olunduğu müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyaları əsasında tədris prosesinin təşkili xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki yeni informasiya texnologiyaları yeni pedaqoji texnologiyalara xas olan imkanları ən səmərəli şəkildə həyata keçirməyə imkan verəcəkdir. Təlim və tərbiyənin nəticələrindən biri tələbələrin müasir kompüter texnologiyalarını mənimsəməyə hazırlığı və gələcək özünüidarəetmə üçün onların köməyi ilə əldə edilmiş məlumatları yeniləmək bacarığı olmalıdır. Bu məqsədlərə çatmaq üçün müəllimin praktikasında müxtəlif təlim strategiyalarını tətbiq etmək və ilk növbədə təhsil prosesində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək lazımdır. Dərsdə İKT-nin istifadəsi dünyanın informasiya axınlarında naviqasiya qabiliyyətini inkişaf etdirməyə, məlumatla işləmək üçün praktik üsulları mənimsəməyə, müasir texniki vasitələrdən istifadə edərək məlumat mübadiləsi üçün zəmin yaradan bacarıqları formalaşdırmağa imkan verir. Dərsdə İKT-nin istifadəsi izahlı - illüstrativ tədris metodundan aktiv üsula keçidi şagirdi aktiv öyrənmə subyektinə çevirir. Bu, tələbələrin şüurlu şəkildə bilik əldə etməsinə kömək edir.

Hal-hazırda müasir təhsilin qarşısında duran məqsəd və vəzifələr dəyişir, əsas diqqət tələbə yönümlü öyrənməyə yönəldilir. Buna baxmayaraq, dərs tədris prosesinin əsas komponenti olaraq qalır. Tədris fəaliyyəti əsasən dərsə yönəldilmişdir. Təhsilin keyfiyyəti onun məzmunu, texnologiyası, təşkilati və praktik istiqaməti, atmosferi ilə müəyyən edilir, buna görə təhsil prosesində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə etmək lazımdır.

Kompüter qarşısında çox vaxt keçirən yeniyetmələrin görünüşlərini inkişaf etdirə bilmədiklərini və düzgün qidalanmanın vacibliyini bildirirlər. Hər şey insanın rahatlığı üçündür. Bu vəziyyətin sağlamlığınızla bağlı narahatlıq yaratmasına imkan verməyin. Onun qorunması ilə insan özünü idarə edir. Bir şeyi unutmayın ki,

kompüterdən və telefondan sui-istifadə hər kəs üçün bir sıra ciddi nəticələrə səbəb ola bilər. Kompüterinizi məhdudiyətsiz istifadə edən zaman bir müddət sonra bel, boyun, baş ağrısı, əllərdə yanma, gözlərin sulanması, qızartı kimi narahatlıqlar yaşayırlar .

Tədqiqat işinin obyektı və mövzusu: tədqiqat işinin obyektı kompüterdir, mövzusu - onun tələbələrin sağlamlığına və nailiyyətlərinə təsiridir.

Elmi yenilik: tədqiqatın elmi yeniliyi kompüterdən istifadənin şagirdlərin sağlamlığına təsirini və Azərbaycan şagirdlərinin müvəffəq qiymətləndirilməsinə rolunu müəyyən etməkdən ibarətdir.

Hipotez: kompüterin müntəzəm istifadəsi şagirdlərin sağlamlığına və müvəffəq qiymətləndirməsinə mənfi təsir göstərir.

Əsaslandırma: kompüterin şagirdin sağlamlığına mənfi təsirini göstərən bir çox təhqiqatlar var. Kompüterdə uzun müddət oturma görmə qabiliyyətinin pozulmasına, bel və boyun ağrısına, stres və yorğunluq kimi müxtəlif problemlərə səbəb ola bilər.

Bundan əlavə, kompüterdən istifadə şagirdlərin müvəffəq qiymətləndirməsinə mənfi təsir göstərə bilər. Bəzi tədqiqatlar göstərir ki, kompüterin arxasında çox vaxt keçirən şagirdlər məktəbdə daha aşağı bal toplayırlar. Bunun səbəbi hərəkətsizlik, sosial təcrid, diqqət və konsentrasiyanın azalması ola bilər.

Buna görə də, kompüterdən müntəzəm istifadənin şagirdlərin sağlamlığına və müvəffəq qiymətləndirilməsinə mənfi təsir göstərdiyi fərziyyəsi əvvəlki tədqiqatların nəticələrinə əsasən müəyyən əsaslandırılmaya malikdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Praktiki əhəmiyyət ondan ibarətdir ki, bundan əvvəl və gələcəkdə digər tədqiqat işlərində istifadə edilə bilər. Tədqiqat işləri şagirdlər, magistrantlar və müəllimlər tərəfindən istifadə edilə bilər. Tədqiqat işi şagirdlər və müəllimlər tərəfindən mövzuya uyğun tədqiqatlarda praktik şəkildə istifadə edilə bilər.

İşin nəzəri əhəmiyyəti: bu işin nəzəriyyəsi kompüter istifadəsinin şagirdlərin sağlamlığına və müvəffəq qiymətləndirilməsinə təsirini öyrənməkdir.

FƏSİL I. PROBLEMİN VƏZİYYƏTİ VƏ TƏTQIQATI

1.1. Müasir dövrdə uşaqların kompüterdən istifadəsinin fiziki nəticələri

Müasir uşaqlar haqqında tez-tez əllərində kompüter siçanı ilə doğulduqları barədə eşidə bilərsiniz. Kompüter sinifləri indi yalnız orta məktəblərdə deyil, həmçinin ibtidai siniflərdə və hətta məktəbəqədər müəssisələrdə açılır. Hal-hazırda demək olar ki, kompüterlərin geniş yayılması uşaqların məlumatı fərqli qəbul etməsinə, valideynlərindən və ya digər böyüklərdən fərqli düşünməsinə səbəb olur.

Kompüterin faydaları və zərərləri barədə mübahisələr bütün sosial səviyyələrdə aparılır. Psixoloqlar, sosioloqlar, psixiatrlar və həkimlər kompüterin uşaqların zehni və fiziki sağlamlığına təsiri problemini araşdıraraq birmənalı olmayan nəticələrə gəlirlər. Buna baxmayaraq müasir dövrdə gündəlik həyatımızı kompüter olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil [18, c.26].

Kiçik uşaqlar üçün belə, kompüter həyatlarının ayrılmaz bir hissəsinə çevrilib. Oyunlar, cizgi filmləri, hər cür şəkillər - uşaq dünyanı kompüter ekranı vasitəsilə öyrənir, çünki kompüter- sehrlı bir sandıqdır və məktəbəqədər uşaqların beyni ordan aldığı informasiyaları süngər kimi hopur.

Kompüterdən uşağın yaradıcılıq qabiliyyətlərinin tərbiyəsi və inkişafı vasitəsi kimi istifadə edilə bilər. Məktəbəqədər uşağın bilik, bacarıq və vərdişlərini genişlənməsinə və zənginləşməsinə səbəb olur.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin tədris prosesində informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadəsi məktəbəqədər pedaqogikanın hazırkı inkişaf mərhələsində aktual problemdir. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində kompüterdən istifadə həm müəllimin, həm də uşaqların yaradıcılıq imkanlarını genişləndirməyə imkan verir. Kompüterlə aparılan dərslər uşaqlar tərəfindən uzun müddət yaddaşda qalacaq.

L. A. Venger-in məktəbəqədər uşaqların inkişafı və tərbiyəsi ilə bağlı araşdırmalarında kompüterin uşağın intellektual böyüməsinə necə kömək edə biləcəyinə dair elmi əsaslandırma və təsdiq tapmaq mümkündür [36].

Monitor ekranında uşağın bütün fantaziyaları, təkcə kitab və nağıl qəhrəmanları deyil, həm də ətraf aləmdən olan əşyalar, rəqəmlər və hərflər canlanır. Kompüter oyunları oynayan uşaqlar özləri üçün real dünyaya bənzəyən, lakin ondan fərqli bir xüsusi dünya yaradırlar.

Kompüter oyunları elə qurulub ki, uşaq hər hansı bir anlam və ya müəyyən bir situasiya haqqında ayrıca deyil, ümumi təsəvvür yarada bilər. Beləliklə, uşaqlarda 6-7 yaşından formalaşan, ümumiləşdirmə və təsnifat kimi vacib zehni əməliyyatlar inkişaf edir [19, c.36].

Kompüterin məktəbəqədər uşağa təsiri barədə danışmadan əvvəl məktəbəqədər uşaqların inkişaf xüsusiyyətlərini bilmək lazımdır. Məktəbəqədər uşaq- 3-7 yaş arası bir uşağın həyatının bir dövrüdür, bu müddət ərzində uşaq yaxın insanlarla münasibətlər yolu ilə sosiallaşır və beləliklə uşağın həyatının dövründə bu aparıcı rol oynayır.

Məktəbəqədərki dövr- yaddaşın inkişafı üçün ən əlverişli yaşdır. L. S. Vygotsky, yaddaşın əsas funksiyaya çevrildiyinə və formalaşması prosesində uzun bir yol keçdiyini düşünürdü. Uşaq həyatın bu dövründən əvvəl və ya sonra müxtəlif materialları belə xatırlamaqda çətinlik çəkir. Məktəbəqədər uşağın qavrayışı hələ mükəmməl deyil buna baxmayaraq məqsədyönlü və mənalı, müşahidə, nəzərdən keçirmə, axtarış kimi xüsusiyyətlər artıq fərqlənir. Nitq həmçinin məktəbəqədər yaşda qavrayışın inkişafına xüsusi təsir göstərir, uşaq müxtəlif obyektlərin əlamətlərinin, şərtlərinin və keyfiyyətlərinin adlarını fəal şəkildə istifadə etməyə başlayır.

Eyni zamanda, məktəbəqədər yaşda uşağın düşüncəsi fəal şəkildə inkişaf edir, vizualdan- vizual obraza keçid həyata keçirilir. Məktəbəqədər yaş şifahi-

məntiqi təfəkkürün formalaşmasının başlanğıc nöqtəsidir, çünki uşaq müxtəlif problemləri həll etmək üçün nitqdən istifadə etməyə başlayır.

İdrak sahəsinin inkişafında dəyişikliklər baş verir. Əsas düşüncə tərzini vizual-obrazlı qalır, yəni görüntülərin köməyi ilə düşünməyə başlayır. Uşaqlarda nitqin inkişafı sözsüz ki düşüncənin inkişafı ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. Uşağın nitqi böyüklər ilə şifahi ünsiyyətin, onların nitqini dinləməyin və həmyaşıdları ilə ünsiyyətinin təsiri altında inkişaf edir.

Qrammatik cəhətdən düzgün şifahi nitq uşağın həyatının üçüncü ilində formalaşmağa başlayır və yeddi yaşına çatanda artıq uşaq şifahi nitqi yaxşı bilir. Məktəbəqədər yaşda diqqət daha cəmlənmiş və sabit olur. Uşaqlar onu idarə etməyi öyrənirlər və onu müxtəlif obyektlərə yönəldə bilirlər.

4-5 yaşlı bir uşaq fokuslanmağa və cəmləşməyə qadirdir. Diqqətin sabitliyi hər yaş üçün fərqlidir və uşağın marağı və imkanları ilə müəyyən edilir [15, s.65].

Televiziya, video və kompüterlər müasir məktəbəqədər uşaqların həyatında çox böyük yer tutur.

Bu, uşaqların normal inkişafına mane olurmu? Kompüterlərin və kompüter oyunlarının nə olduğunu və uşaqlara necə təsir etdiyini, faydaları və zərərlərinin nə olduğunu anlamağa çalışaq. "Kompüter" sözü hər hansı bir proqram əməliyyatını həyata keçirə biləcək, hər hansı bir cihazı ifadə etmək üçün istifadə olunur. Yalnız məlumatların toplanması, işlənməsi və ötürülməsi üçün çoxfunksiyalı bir elektron cihaz kimi başa düşülən "kompüter" anlayışını fərqləndirəcəyik. Saniyədə milyonlarla, yüz milyonlarla əməliyyat təşkil edən inanılmaz dərəcədə yüksək sürətlə işləyir [17].

Masaüstü kompüter- evdə və ya ofisdə işləmək üçün hazırlanmış stasionar bir cihazdır. Masaüstü kompüterin əsas komponentləri:

* Monitor- kompüter ekranı;

* Sistem bloku- bütün emal, saxlama və məlumat ötürmə vasitələrini özündə birləşdirən cihazdır;

* Siçan və klaviatura sistemi idarə etmək üçün istifadə edirik.

Laptop nisbətən kiçik dizüstü kompüterdir. Bu kompüterin bütün əsas komponentlərini özündə birləşdirən cihazdır. Həmçinin, müasir modellərin əksəriyyətində veb-kamera var. Uşaqlara noutbukda işləmək tövsiyə edilmir, çünki onunla işləyərkən kompüterdən təhlükəsiz istifadə qaydalarına riayət etmək demək olar ki, mümkün deyil. Müəllim Rina Jukova hesab edir ki, uşaqların kompüterdən istifadəsi onlara çox faydalı təsir göstərir və yeni bacarıqların formalaşmasına kömək edir.

Kompüterlə işləmək uşaqlarda məntiqi və mücərrəd düşüncəni inkişaf etdirir. Kompüter oyunları müstəqil qərarlar qəbul etməyi öyrənməyə kömək edir. Eyni zamanda, kompüter istifadəsi uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına yaxşı təsir göstərir [19].

Hal-hazırda həyatın demək olar ki, bütün sahələr kompüter texnologiyaları ilə əlaqələndirilir və məktəbəqədər təhsil müəssisələri də istisna deyil. Yerli və xarici alimlərin araşdırmaları sübut edir ki, uşaqların təhsilində kompüterlərdən istifadə etmək mümkündür və xoş qarşılanır.

Dünya haqqında yeni fikirlər əldə etmək, təxəyyül, yaddaş, nitq inkişaf etdirməyi, təhlil etməyi və düşünməyi – uşaq bütün bunları uşaq kitablarından, televiziya proqramlarından və ya kompüter oyunlarından qavrayır və mənimsəyir.

Psixoloqların fikrincə, uşaq kompüterlə nə qədər tez tanış olursa, onunla kompüter arasındakı psixoloji maneə o qədər az olur. Məktəbəqədər yaşda kompüter təhsili, ilk növbədə yaşa uyğun təlim və inkişaf proqramlarını seçimindən başlamalıdır.

İndi məktəbəqədər uşaqlar üçün hazırlanmış bir çox oyun və xüsusi təhsil proqramı var. Dörd növ təlim proqramı var:

- * Təlim və yoxlama proqramları;
- * Mentorluq proqramları;
- * imitasiya modelləşdirilməsi və modelləşdirilmə proqramları;
- * İnkişaf oyunları.

Təlim və yoxlama proqramları məktəbəqədər uşaqların bacarıq və vərdişlərini gücləndirmək üçün istifadə olunur. Bu proqramlar təklif olunan mövzu və anlayışların artıq uşağa məlum olduğunu göstərir. Suallar və tapşırıqlar uşağa təsadüfi qaydada təklif olunur, düzgün və yanlış cavablar avtomatik olaraq hesablanır.

Uşaq düzgün cavabı seçəndə ona tərifnamə, mükafat və ya növbəti səviyyəyə keçid şəklində imkan verilir. Cavab səhvdirsə, kömək və məsləhətlər ala bilərsiniz.

İkinci növ proqram - mentorluq proqramlarıdır, təlim üçün material təklif edir. Bu proqramlardakı suallar və tapşırıqlar əsasən uşağın kompüterlə "dialogu", təlimin gedişatını izləmək üçün istifadə olunur. Uşağın cavabı səhvdirsə, proqram avtomatik olaraq yenidən tapşırığı qaytara bilər. Bu cür proqramların ümumi nöqsanı onların inkişafının mürəkkəbliliyi və məktəbəqədər təhsil müəssisəsində istifadəsinin çətinlikləridir.

Modelləşdirmə proqramları qrafik illüstrasiyaların imkanlarına əsaslanır. Bu cür proqramlar uşaqlara kompüter ekranındakı prosesi müşahidə etməyə və eyni zamanda siçan və ya klaviaturadan istifadə edərək gedişata təsir göstərməyə imkan verir. Dördüncü növ proqram, oyun ixtira etdirən, məktəbəqədər uşağa yalnız kompüter dünyasında mövcud olan xəyalını təmin edir.

Kompüter oyununun əsas vəzifəsi məktəbəqədər uşağı ümumi informasiya təhsili çərçivəsində həyata hazırlamaq, kompüter savadını öyrətmək, özünə inam hissini formalaşdırmaq və kompüterdən davamlı istifadə etmək üçün psixoloji inam yaratmaqdır.

Tədqiqatçılar hesab edirlər ki, məktəbəqədər uşaqların kompüterlərdən istifadə edərək təhsili, inkişafı və tərbiyəsi oyun şəklində baş verməlidir və didaktik kompüter oyunları oyun fəaliyyətini təmin edir.

Kompüter oyunları uşaqda təkcə zəkani deyil, həm də hərəkəti bacarıqlarını inkişaf etdirir, daha doğrusu hərəkətlərin koordinasiyasını, həm vizual, həm də hərəkəti analizatorlarının birgə fəaliyyətinin koordinasiyasını formalaşdırır [6].

Məktəbəqədər uşaqların ənənəvi təhsil formalarını kompüterlərdən istifadə edərək öyrənmə ilə müqayisə etsək, sonuncunun bir sıra üstünlükləri var:

- 1) kompüterlərlə oyun şəklində işləmək uşaqlarda böyük maraq doğurur;
- 2) səslər, hərəkətlər, müxtəlif animasiyalar məktəbəqədər uşaqların diqqətini cəlb edir;
- 3) Kompüterdə tapşırıqları daha çox motivasiya ilə yerinə yetirmək idrak fəaliyyətinin stimuluна çevrilir;
- 4) Kompüter təhsili fərdiləşdirməyə imkan verir;
- 5) uşaq öz tempində oxuya bilər və həll ediləcək oyunların sayını tənzimləyə bilər;
- 6) kompüter uşaqlara həyatlarında hələ görmədikləri vəziyyətləri simulyasiya etməyə imkan verir;
- 7) kompüter heç vaxt uşağı səhvlərinə görə danlamır, öz səhvlərini düzəltməsinə gözləyir. Məktəbəqədər uşağın işə başlaması ona çox çətin gələ bilər, ancaq kompüterdə işləməyi sevər və lazım olduğundan çox istəyi yaranır.

Səbəbi, kompüterin uşaq üçün cəlbedici olmasındadır, onu yeni bir oyuncaq kimi qəbul edir, buna görə uşaq kompüterdə maarifləndirici oyunu fəaliyyət kimi qəbul etmir. Bu gün təhsil prosesində kompüterlərin istifadəsi çox genişdir. Kompüter həm öyrənmə obyektidir, həm də öyrənmə vasitəsi ola bilər. Məktəbəqədər uşağın kompüter fəaliyyətinin tədrisinin təşkilində bir neçə sahəni ayırmaq olar:

- * kompüter elminin əsaslarını öyrətmək;
- * yazmağı və saymağı öyrənərkən kompüterdən istifadə;
- * psixofizioloji korreksiya;
- * düşüncə, yaddaş, təxəyyülün inkişafı;
- * klaviatura və siçan ilə işləyərkən barmaqların motor bacarıqlarının inkişafı.

Kompüter mərhələlərlə mənimsənilməlidir, əvvəlcə kompüter oyunları, sonra təlim proqramları və yalnız əvvəlki mərhələni mənimsədikdən sonra yenisinə keçmək mümkündür.

1.2. Kompüter istifadəsinin məşğul olanların sağlamlığına təsiri

Kompüter istifadə edərək internet texnologiyasından da istifadə edə bilərsiniz. Uşaqların təlim və tərbiyəsində internet texnologiyalarından istifadə bir çox problemləri həll etməyə imkan verir. İnternet texnologiyaları biliklərin informasiya şəklində alınması, işlənməsi, saxlanması, ötürülməsi və istifadəsi və maşın və insan (sosial) elementləri daxil olmaqla internetdə həyata keçirilən bir obyektə təsiri üçün avtomatlaşdırılmış mühitdir [21].

İnternet texnologiyaları, istər universitetlərdə, istər məktəblərdə, istərsə də məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, hətta evdə təhsil almaq üçün müxtəlif təhsil səviyyələrində istifadə olunur. Bu texnologiyaların faydalarını qiymətləndirməmək olmaz, çünki onlar bütün təhsil sisteminə yeni bir nəzər salmağa, tədris prosesinin özünü daha səmərəli, daha rahat və xoş hala gətirməyə kömək edir.

Təlim baxımından aşağıdakı internet texnologiyalarını ayırmaq olar:

- * kompüter tədris proqramları (elektron dərslilər, trenajorlar, laboratoriya seminarları, test sistemləri);
- * Video avadanlıqlar, optik disklərdən istifadə etməklə qurulmuş multimedia texnologiyalarına əsaslanan təhsil sistemləri;

- * müxtəlif fənn sahələrində tətbiq olunan intellektual və təhsil ekspert sistemləri;
- * telekommunikasiya vasitələri, o cümlədən elektron poçt, telekonfranslar, yerli və regional rabitə şəbəkələri, məlumat mübadiləsi şəbəkələri və s.;
- * elektron kitabxanalar, paylanmış və mərkəzləşdirilmiş nəşriyyat sistemləri [22].

Qeyd etmək lazımdır ki, uşaqların təlim və tərbiyəsində texniki vasitələrdən istifadə yalnız onlardan metodik istifadə edə bilən və uşağın idrak fəaliyyətini artırma bilən bir şəxs olduqda istifadə olunmalıdır. Kompüterdəki iş əsas didaktik təlim prinsiplərinə yönəlmişdir:

- * əyanilik prinsipi;
- * material mövcudluğu.
- * fərdiləşdirmə prinsipi, şüurluluq və aktivlik prinsipi.

Bununla belə bütün üstünlüklərə baxmayaraq, kompüterin uşaqların fiziki və psixoloji sağlamlığına mənfi təsirləri var. Kompüterdən uzun müddət istifadə uşağın psixikasının həddindən artıq yüklənməsinə səbəb ola biləcəyi sübut edilmişdir. Kompüterdə işləmək görmə pozğunluğuna və fiziki hərəkətsizliyə səbəb olur.

Qamət də əziyyət çəkir, gələcəkdə bu osteoxondroz və digər xəstəliklərə səbəb ola bilər. Ancaq ən çox kompüter uşaqların psixikasına zərər verir. Kompüterin uşağa mənfi təsirinin nümunəsi ola bilər:

- * sürətli yorğunluq;
- * kompüterdən asılılığı;
- * uşaqların dünyagörüşünün pozulması;
- * oyunun reallığa çevrilməsi;
- * uşaqların aqressivliyi və qəddarlığı;
- * uşaqların eqoizmi;

- * dünya haqqında yanlış təsəvvür;
- * Digər insanlarla ünsiyyətdə çətinliklər.

Bununla belə, valideynlərin və tərbiyəçilərin köməyi ilə uşaqların sağlamlığına zərər verən amillər azaldıla bilər. Beləliklə, görmə yükünü azaltmaq üçün aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- * monitor qol uzunluğu məsafəsində olmalıdır;
- * monitor ekranının mərkəzi və ya yuxarı kənarı göz səviyyəsində olmalıdır;
- * monitor pəncərənin qarşısında dayanmamalıdır;
- * işıqlandırma ekranda parıltı yaratmamalıdır;

Qaranlıqda heç vaxt kompüterdə işləməyin. Stresi azaltmaq üçün aşağıdakılar edilməlidir:

- * pəncərəyə baxıb 20-yə qədər saymaq, soyuq su ilə yuyunmaq;
- * xoş xatirələrə yada salmaq;
- * təbiətdə olmaq;
- * fiziki fəaliyyət, musiqi terapiyası sinir gərginliyini aradan qaldırır.

Uşaqlar tərəfindən kompüterlərdən istifadə qaydaları:

- 1) kompüter təhsil fəaliyyətini tamamlamalıdır, əvəz etməməlidir;
- 2) valideynlər uşaqlara sağlamlığa zərər vermədən kompüterdən necə düzgün istifadə etməyin yollarını çatdırmalıdırlar;
- 3) sanitariya və gigiyena standartlarını riayət olunmalıdır;
- 4) kompüterdə işləyərkən uşağın həmişə kürəyini düz tutmasını təmin etmək lazımdır. Valideynləri həmişə daha çox qorxudan, və daha təhlükəli kompüterdən gələn radiasiyadır. Müasir monitorların yaradılması zamanı bununla əlaqədar ciddi təhlükəsizlik tədbirləri görülür.

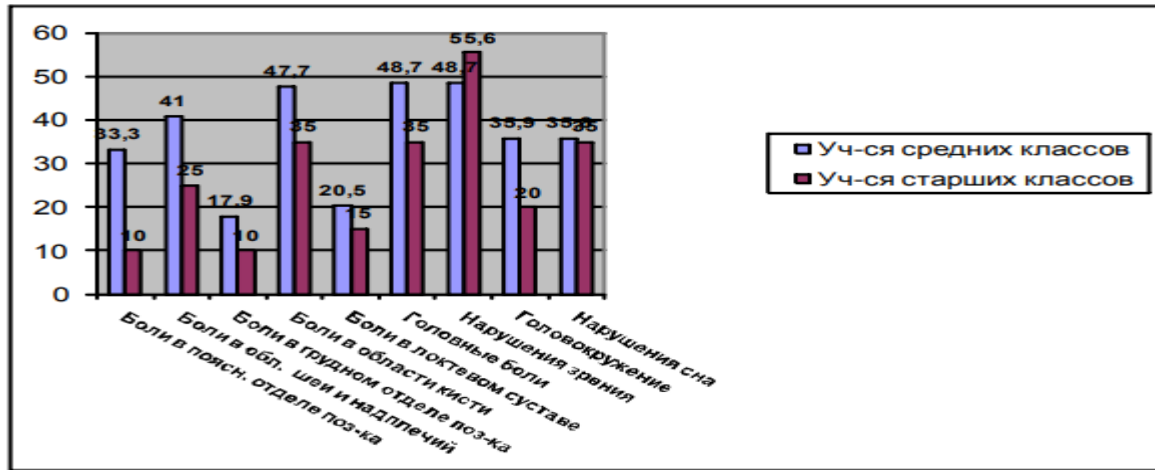
Məlumata görə müasir monitorlar praktik olaraq radiasiya vermir (sistem vahidi kimi qamma şüaları və neytronlar). Beləliklə, kompüter radiasiya təhlükəsi yaratmır.

Uşaqlarda kompüterlə ünsiyyət çox erkən yaşlarından başlayır. Kompüter uşağın düşməsinə çevrilməsinə deyərək, valideynlərin diqqət və köməyi lazımdır. Həm də qeyd etmək lazımdır ki, bilik əldə etmək üçün kompüter bacarıqlarının erkən inkişafı ümumi kompüter mədəniyyətinin inkişafına kömək edir. Unutmayaq ki, həmişə hər şeyin qədərində olması yaxşıdır.

Müəllimlərin əksəriyyəti dərslərin təşkili və keçirilməsində qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün müasir baxımdan çox məsuliyyət daşıyırlar. Bu cür dərslər üçün təsirli, yeni seçimlər tapmağa, ən yaxşı təcrübələri öyrənməyə və işlərini yaradıcılıqla tətbiq etməyə çalışırlar. Nəticədə bu cür müəllimlərin şagirdlərinin bilikləri daha tamamlanmış olur, bacarıq və vərdisləri müasir tələblərə cavab verir. Bir sıra məktəblərdə ibtidai siniflərdə tədrisin aşağı səviyyədə olduğunu və zamanın tələblərinə cavab vermədiyini də müəyyən etdik [24].

Bu onunla əlaqədardır ki, ibtidai sinif müəllimlərinin əksəriyyətinin hələ də köhnə ənənəvi üsulla işləyir, müasir tədris metodlarından, dərslərin tədris imkanlarından istifadə etmir, zəngin sinif otaqları, əyani vəsaitlər və texniki tədris vasitələrinin əhəmiyyətini qiymətləndirmir.

Buna görə də, bəzən onlar şagirdlərə dərin bilik vermirlər və nəticədə təlimin praktiki istiqaməti aşağı olur. Kompüterləşmə hər hansı bir müasir cəmiyyətin əsas komponentlərindən biridir. İnformasiya texnologiyalarının cəmiyyətin bütün sahələrində əsas rol oynadığı dövrdə bu reallıqlardan heç bir şəkildə qaçmaq olmaz.

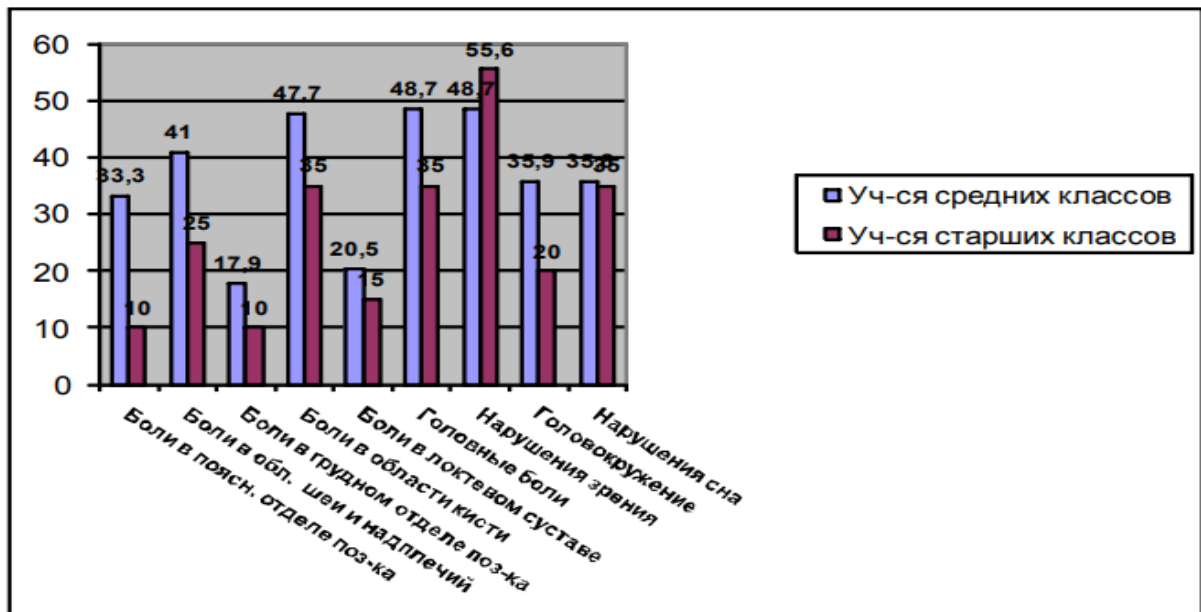

Şəkil 1.1. PC-də iş yerinin təşkili haqqında məlumat (%ilə)

Rəqəmsal texnologiyanın istifadəsi məktəbəqədər və məktəb yaşlı uşaqlarda diqqət problemləri, aqressiv davranış, fiziki fəaliyyətin olmaması, piylənmə və yuxu problemləri ilə əlaqələndirilir.

Bu, oyun, yemək və yatmaq üçün ayrılmalı olan vaxtdan sui-istifadəsi ilə nəticələnir. Belə halda uşaqların idrak və emosional inkişafında yaxşı nəticələr gözlənilmir. Populyasiya tədqiqatları göstərdi ki kiçik yaşda uşaqlarda texniki cihazların həddindən artıq istifadəsi idrak, dil, sosial, emosional və hərəkət inkişafının ləngiməsi ilə əlaqəlidir.

Bu nəticələrə səbəb həddindən artıq izləmə vaxtının çox olması, böyüklər üçün nəzərdə tutulmuş proqramlara baxmaq, cihazı qoşan zaman valideyn-uşaq qarşılıqlı əlaqənin azalması və sosial mediadan həddindən artıq istifadə etməsi göstərilmişdir. Kiçik yaşda texnoloji cihazlarla tanış olmaq, onlarla çox vaxt keçirmək, keyfiyyətsiz və uyğun olmayan proqramlara baxmaq idrak funksiyalarına (impuls nəzarəti, özünütənzimləmə, zehni rahatlıq, başqalarının düşüncə və hisslərini anlamaq bacarığı) mənfi təsir göstərir. Diqqət və yaddaşın inkişafını dəstəkləyir və formalaşdırır.

Şəkil 1.2. Məktəblilərdə PC-də işlədikdən sonra bəzi sağlamlıq pozğunluqları (%)

Diqqət yaddaşın formalaşması üçün vacibdir və kiçik yaşda yeni savadlılıq bacarıqlarının inkişafı üçün çox vacibdir. Texnoloji cihazların müxtəlifliyinin artması diqqətin konsentrasiyanın azalmasına, konsentrasiyanın zəifləməsinə və fikir dağınıqlığının səviyyəsinin artmasına səbəb olduğu bildirildi. Texnoloji cihazlar passivliyi və oturaq həyatı təşviq etdiyi üçün uşaqlarda təxəyyül və nitqin inkişafına mane olur. Bundan əlavə, bu, uşaqların məlumatları mənimsəmə qabiliyyətinə və kiçik yaşda savadlılıq bacarıqlarının formalaşmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir [24].

Uşaqların ədədi məlumatları ehtiva edən stimullara həssas olduğu və rəqəmsal medianın bu həssaslıq səviyyəsini azaltdığı iddia edilir. Müxtəlif araşdırmalara görə, texniki cihazların həddindən artıq istifadəsi uşaqlarda əməkdaşlıq və paylaşma bacarıqlarının inkişafına mane olur, motivasiyasını azaldır və məsuliyyət qabiliyyətinə təsir göstərir və bununla da uşaqların emosional inkişafını riskə atır.

Son illərin təcrübəsi göstərir ki, ibtidai sinif müəllimlərinin təhsili kompüter texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində xeyli asanlaşdırılır, tədrisin keyfiyyəti yaxşılaşır və artır. İbtidai məktəbdə tədris olunan fənləri tədris edərkən, kompüterdən istifadə edərək müxtəlif fənlərin öyrənilməsi asanlaşdırılır, keyfiyyətli təcrübələr, əyanilik və müvafiq fənnin daha dərindən mənimsənilməsi mümkün olur.

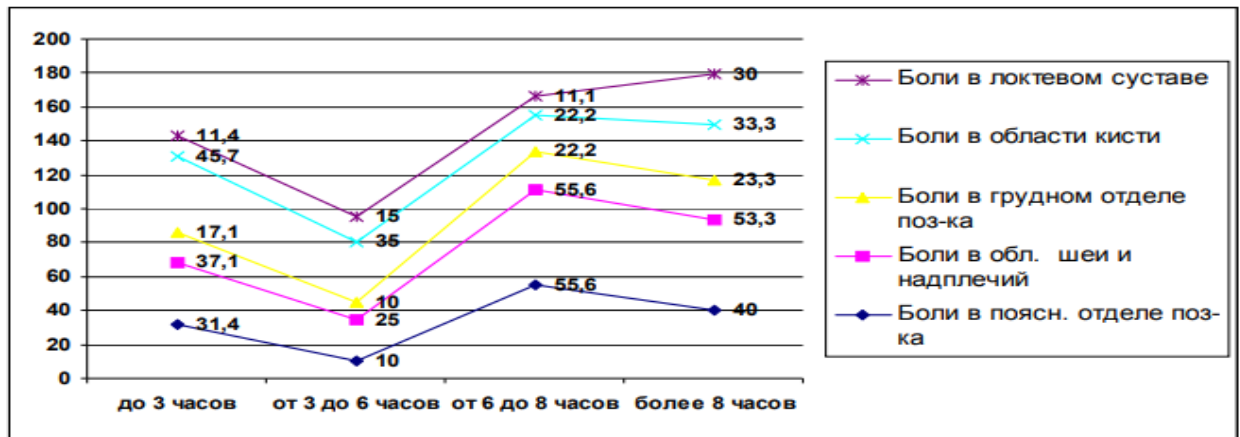
Kompüterin qarşısında oturan şəxsə zərər verən amillər aşağıdakılardır:

Cədvəl 1.1. Kompüterdə oturan şəxsə zərər verən amillər

Müasir dövrdə texnologiyanın sürətli inkişafı nəticəsində kompüterlər və televizorlar günün tələblərinə uyğun olaraq həyatımızın ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Ancaq qeyd etdiyimiz cihazlardan nə qədər istifadə etmək lazım olsa da, hamımız bilir ki, sağlamlıq hər şeydən daha vacibdir [1, c.377].

Çox vaxt uşaqlar kompüter və televizordan istifadə edirlər. Uşaqlar saatlarla televizora və ya kompüterə bağlı qalırlarsa, bu, onların sosial mühitlə əlaqəsini zəiflədir və onları bu cür cihazlardan asılı edir

Şəkil 1.3. K-də işləmə müddətindən asılı olaraq onurğa və qolda ağrının inkişafı (həftə içi saat)

Bu asılılıq, yetkin uşaqlarda eqosentrikliyə, sinif yoldaşlarına və başqalarına qarşı aqressiv davranışa və digər xoşagəlməz vəziyyətlərə səbəb olur. Buna görə bir kompüterdən və ya televizordan istifadə müəyyən bir çərçivədə olmalıdır.

Müasir həyatı internet və televiziya olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Buna görə 21-ci əsr "informasiya və texnologiya" əsri adlanır. Sivil dünyanın bir hissəsi olan Azərbaycanda İnformasiya texnologiyaları sürətlə inkişaf edib və inkişaf etməyə davam edir. Ancaq bu, hər bir insanın, xüsusən də məktəb yaşlı uşaqların bu texnologiyalardan heç bir məhdudiyət olmadan istifadə etməsi demək deyil. İnternet və televiziyanın uşaq orqanizmi və psixologiyası üçün həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri var. Təəssüf ki, onların müsbət tərəflərindən daha çox mənfi cəhətləri olduğunu qeyd etmək olar.

Müsbət tərəfdən, uşaqlar internet vasitəsilə olduqca tez məlumat əldə edə bilirlər. Beləliklə, öyrənmə prosesində tələbələr internetdən əldə etdikləri məlumatlarla tarix, coğrafiya, ədəbiyyat və digər mövzularda verilən tapşırıqları daha səmərəli şəkildə yerinə yetirirlər. Bu, uşaqların dünyagörüşünün və savadının artmasına səbəb olur. İnternet və televiziya uşaqlara onları maraqlandıran suallara cavab tapmağa kömək edir.

Onlara yaxşı ilə pis arasında fərq qoymağa, təxəyyül inkişaf etdirməyə, müxtəlif elmlər sahəsində yeni məlumatlar əldə etməyə kömək etməklə yanaşı, bu, onların məntiqini, düşüncəsini inkişaf etdirir, zehinliliyini artırır. Bir sözlə, hər bir uşağın inkişafına xidmət edir. Mənfi cəhət odur ki, ilk növbədə uşaqlarda internetdən çox istifadə kompüter asılılığı yaranır. Bu asılılıq narkomaniya, alkoqolizm və digər asılılıqlarla bərabərləşdirilə bilən bir xəstəliyə çevrilir. Bu asılılıq uşaqların sağlamlığına ciddi ziyan vurur [2]. Beləliklə, ilk növbədə görmə qabiliyyətini azaldır, onurğanın düzgün inkişafına mane olur, tənəffüs sistemində problemlər yaradır, baş ağrısı, yuxu pozğunluğu, yorğunluq və narahatlığa səbəb olur [1, c.511].

Həm də uşaqların kompüter və televiziya qarşısında çox vaxt keçirmələri onları təhsildən yayındırır və hazırlıqları arxa plana keçirir. Televiziyada nümayiş olunan proqramlar döyüş və ölüm səhnələri ilə doludur, emosional kompüter oyunları və filmlərindən sonra həssas uşaqlarda əsəbilik, aqressivlik, qəddarlıq və zorakılıq hissləri üstünlük təşkil edir. Bu onlarda qorxu hissi yaradır.

Televiziya və kompüter demək olar ki, uşaqların ən yaxın dostlarından birinə çevrilir. Bu, uşaqların valideynləri, ailə üzvləri və dostları ilə çox az ünsiyyət qurmasına səbəb olur. Uşaqlar qrammatik cəhətdən səhv danışaraq fikirlərini aydın şəkildə ifadə edə bilmirlər. Məsələn, son vaxtlar uşaqlar birbaşa masada oturmaqdansa, mobil telefonlar vasitəsilə internet vasitəsilə dostları ilə ünsiyyət qurmağı üstün tuturlar. Bu cür hallara tez-tez yalnız uşaqlar arasında deyil, böyüklər arasında da rast gəlmək olar.

Uşağın televizor və kompüter haqqında ilk yalnız məlumat yaradan valideyndir. Əlində yeni bir əşya tutan uşağın ilk oyuncaqları telefon və kompüterdir. Uşaqlar buna əyləncə vasitəsi kimi baxırlar, naməlum musiqi ilə sakitləşirlər, dəhşətli cizgi filmlərindən yayınırlar. Valideyn hesab edir ki öz işi ilə məşğuldur və uşağı nə edirsə etsin, buna müdaxilə etməməlidir.

Eyni zamanda, uşaqda texniki vasitələrə yanlış münasibət formalaşır. Buna görə valideynlər övladlarının internetdən və televiziyaadan düzgün istifadə etmələrini təmin etməlidirlər. Uşaqlarının saatlarla kompüterdə oturub televizora baxmasından narahat olmalıdırlar. Unutmamalıyıq ki, kompüter və televiziya asılılığının qarşısını almaq onu müalicə etməkdən daha asandır. Bir çox hallarda valideynləri, uşaqların internetdən düzgün istifadə etməməsində günahlandırmaq olar [24].

Beləliklə, bəzi valideynlər uşaqlarını kiçik yaşlarından mobil telefonlar və kompüterlərlə təmin etməyə çalışırlar. İllər keçdikcə uşaqlarına telefon və kompüter sahəsindəki son texnoloji inkişafı böyük həvəslə təmin edirlər. Sanki valideynlər arasında bu mövzuda gizli bir rəqabət var. Bu, uşaqların kompüter oyunlarına marağını artırır. Valideynlər uşaqlarını bu cür hədiyyələrlə sevindirməkdən çəkinməlidirlər. Valideynlər uşaqları ilə ünsiyyətə daha çox vaxt ayırmalıdırlar.

Onlarla birlikdə uşaqları maraqlandıran məsələləri müzakirə etməli və onlarla fikir mübadiləsi aparmalıdırlar. Ünsiyyət zamanı uşaqların gün ərzində nə etdikləri ilə maraqlanmalı və etdikləri işlər barədə məlumat verməlidirlər. Uşaqlara dostlarını dəvət etməyə və onlarla daha çox canlı ünsiyyət qurmağa icazə verilməlidir.

Eyni zamanda, kompüterdən istifadə etməsi və televizorun qarşısında oturması qadağan edilməlidir. Xüsusilə gecə saatlarında. Valideynlər övladlarının hansı televiziya proqramlarını izlədiklərini və hansı kompüter oyunlarını oynadıqlarını da izləməlidirlər. Uşaqlara bilikləri genişləndirmək üçün internetdən istifadə etmək öyrədilməli və təşviq edilməlidir. Teatra, muzeyə, konsertlərə, kafelərə və ailəsi ilə təbiətin qucağına getməlidirlər. Hər bir valideyn bilməlidir ki, uşaqlar üçün ən vacib şey valideynlərlə ünsiyyətdir. Valideynlər övladları ilə nə qədər çox ünsiyyət qursalar, televiziya və internetdən o qədər az istifadə edirlər [24].

1.3. Şagirdlərin müvəffəq qiymətləndirilməsində kompüter istifadəsinin rolu

Bildiyiniz kimi, ənənəvi tədris prosesində müəllim dərslərin aparıcı siması və idarəçisidir, şagirdlər isə dinləyicilərdir - onun göstərişlərini sözsüz yerinə yetirən obyektlərdir. Bu prosesdə tərəflər arasında ünsiyyət əsasən suallar, praktiki iş və test tapşırıqları vasitəsilə əlaqələndirilir. Hal-hazırda yeni tədris metodları ortaya çıxdı və təlim prosesində tətbiq olunmaqla yenilənir.

Yeni tədris metodlarını tətbiq edərkən, proses iştirakçılarının hər biri tədris olunan mövzunun mənimsənilməsinə öz töhfəsini verir. Bu müddətdə təkcə müəllim və şagirdlər deyil, şagirdlərin özləri də öz aralarında söhbət və dialoq rejimində hərəkət edirlər. Yeni tədris metodları şagirdlərə hazır bilik vermir, əksinə bu bilikləri birlikdə tapmalarına kömək etdiyindən müəllim təşkilatçı, koordinator, bələdçi və məsləhətçi rolunu oynayır və şagirdlər təcrübəçi, tədqiqatçı və yaradıcı kimi çıxış edirlər.

Yeni tədris metodları ilə dərslər keçirilərkən bir sıra ənənəvi texnologiyalardan imtina edilir. Tədris prosesində şagirdlərin bütün hissələrinin fəaliyyətinə töhfə verəcək, onları aktiv saxlayacaq, maraqlarını təmin edəcək və birgə fəaliyyət inkişaf etdirəcək yeni tədris metodları və üsulları ortaya çıxır. Ənənəvi metoddan fərqli olaraq, yeni aktiv təlim dərsləri motivasiya ilə başlayır. Tələbənin marağına səbəb olan və onu düşündürən, yeni axtarışlara sövq edən, yaradıcılıq qabiliyyətlərini inkişaf etdirən motivasiyadır. Təlimin yeniliyi tədris prosesində İKT-nin istifadəsində də özünü göstərir [31, c.340].

Müasir tədris metodları və İKT-nin istifadəsi sinif mühitini dəyişdirməyə və müəllim ilə şagird arasında, şagirdlərin ilə məktəb və ev arasında qarşılıqlı əlaqə qurmağa imkan verir. Son vaxtlar Azərbaycanda tətbiq olunan müasir tədris metodlarından biri olan interaktiv tədris və İKT metodlarından geniş istifadə olunur. Müasir tədris metodlarından və İKT-dən istifadə müəllimlərə fəal və maraqlı şagirdlərin cəmiyyətin tam hüquqlu vətəndaşı olmağa kömək edəcəkdir.

Bu, bütün dünyada müəllimlərin sonsuz axtarışı deməkdir. Dərsin əhəmiyyəti yalnız məzmunu ilə deyil, həm də forması ilə müəyyən edilir. Dərs düşünməyi öyrətdiyi üçün də faydalıdır. Yeni tədris metodlarını tətbiq edərkən şagirdlər arasında canlı maraq kəskin reaksiya doğurur, onları müzakirəyə girməyə təşviq edir. Belə bir fəaliyyət yalnız canlı və maraqlı deyil, həm də şagirdlərə həyatları boyu faydalı olacaq sərbəst düşünmə vərdişlərini aşılayır.

İKT-nin tətbiqi ilə bağlı yeni bacarıqların formalaşdırılması haqqında müzakirələr aparıram, şagirdlərin maraq və qabiliyyətlərini müəyyən etməyə çalışıram. Kompüter elmləri müəllimi olaraq inanıram ki, kompüter biliklərinin təməli orta məktəbdə, ibtidai siniflərdə qoyulsa daha yaxşı nəticələr əldə edə bilərik. Əvvəllər kompüterdə işləmək bacarığı kompüter savadlılığı hesab olunurdusa, indi artıq ümumi savadlılıq hesab olunur. Kompüter biliyi olmayanlar elmi yaradıcılığı öyrənməkdə və məşğul olmaqda çətinlik çəkirlər [31].

İndi İKT yalnız tədris prosesini təmin edən bir metod deyil, o həm də şagirdlərin müstəqil başa düşülməsini təmin etmək üçün yeni imkanlar açır, uşaqları yeni biliklər əldə etməyə təşviq edir. Bilik arzusunun əsasını həyat marağı təşkil edir. Şagird düşünür: hansı biliklərə daha çox ehtiyacım var, bu bilikləri hansı üsullarla əldə edə bilərəm? Beləliklə, İKT bilik axtarışı ilə digər həyati məsələlərdə qərar qəbul etmək arasında körpü rolunu oynayır. Şagird təhsilin həyatında hansı rol oynadığını başa düşdükdən sonra təhsilini davam etdirmək üçün motivasiya alır.

Şagirdlərin davamlı təhsilinə aparan yol müəllimlərin davamlı təhsili ilə bağlıdır. Məktəb praktikasında İKT-nin istifadəsi ilə əlaqədar müəllimin rolu dəyişdi. İndi müəllimin rolu şagirdlərə məlumat verməklə məhdudlaşmır. Uşaqlarda tənqidi və yaradıcı düşüncəni dəstəkləyir və stimullaşdırır, kompüter savadlılığının inkişafına kömək edir, komanda bacarıqlarını inkişaf etdirir, müxtəlif vəziyyətlərdə səmərəli ünsiyyət qurmağı və uğurla hərəkət etməyi öyrədir [31].

Müəllimlərin və şagirdlərin təhsil ehtiyaclarını ödəmək üçün tədris metodları müasir dövrün şagirdlərinə uyğunluğu baxımından yenidən nəzərdən keçirilir. Onlayn test sistemi müəllimə şagirdlərin bilik səviyyəsini adekvat qiymətləndirməyə kömək edir. İKT-nin tədris prosesinə tətbiqi ilə ənənəvi təhsil resurslarının bir hissəsi artıq lazım deyil və tədricən dövriyyədən çıxır. Şagirdlərlə aparılan sorğular da sübut edir ki, təhsildə İKT-dən istifadə onların özünə inamını və mövzuya marağını artırır.

Bildiyiniz kimi, sinifdəki şagirdlərin psixoloji vəziyyəti fərqlidir. Dərs zamanı cavablarının səhv olduğunu düşünən, həmyaşıdlarından və müəllimdən çəkinən və cavab verməkdən imtina edən daha passiv olan şagirdlər var. Fərdi kompüterin qarşısında oturan belə şagird artıq maşından çəkinmir, onunla kompüter arasında sanki saziş var, zehni cavablarını kompüterə daxil edir, səhvlərini görür, kompüterlə düzəldir, mənfi duyğulardan yayınır və nəticədə özünə inamı artır.

İKT vizual yol ilə məlumat əldə etmək imkanlarını genişləndirir, buna görə də adi gözlə görünməyən, rəngini və formasını dəyişdirən obyektlərin təsvirini həyata keçirir. Yaxşı mətn və gözəl musiqi ilə müşayiət olunan video və ya animasiya şəklində tapşırıqlar şagirdə güclü təsir göstərir, bədii zövqünün inkişafına və materialın daha yaxşı mənimsənilməsinə səbəb olur.

Beləliklə, İKT tək-cə insanın intellektual imkanlarını inkişaf etdirmir, həm də yeni inkişaf perspektivləri, yeni qlobal mədəni sistem yaradır, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün maraqlı imkanlar açır. Orta məktəbdən başlayaraq şagirdlərin müxtəlif fənlərə marağını artırmaq, informatika və digər fənlərin müəllimlərinə məlumatları tez və səmərəli mənimsəmək üçün hər hansı bir ümumi təhsil fənni iki, bəzi hallarda üç fənni birgə - integrativ dərslər şəklində tədris etmək imkan verir. Digər fənlərlə əlaqəli informatika və informasiya texnologiyalarının tədrisi şagirdlərin biliklərini dərinləşdirmək üçün böyük potensiala malikdir [27, c.49].

Bunun üçün ayrı-ayrı siniflər üçün proqramlar və dərsliklər tərtib edilərkən bu sinifin informatika və informasiya texnologiyaları mövzusu nəzərə alınır, bu proqramlarda integrativ dərslər üçün saatlar ayrılır.

Müəllimlər fənlərarası kommunikasiya probleminə lazımi diqqət ayırmalıdırlar. Təcrübəmdən görəəm ki, fənlərinin müəyyən səviyyəsini və digər əlaqəli fənləri bilən müəllimlərin pedaqoji nailiyyətləri daha yüksəkdir [33, c.155].

Bunun əsas səbəbi bu müəllimlərin dərslərini sanki bir neçə fənn müəllimi kimi aparmalarıdır. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları orta məktəbdə bütün fənlərin tədrisində geniş istifadə olunur.

İnformatika tədrisində İKT-nin tətbiqi xüsusi maraq doğurur. Ümumtəhsil məktəblərində kompüter elminin tədrisində kompüter texnologiyalarından istifadə yüksək keyfiyyətli təhsilə nail olmaq üçün bu texnologiyanın həm materialın tədrisi mərhələsində, həm də şagirdlərin nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi mərhələsində sisteməlik şəkildə istifadə edilməli olduğu qənaətinə gəlməyə imkan verir.

Kompüterlərdən və proyektorlardan istifadə edərək dərslərin aktivləşdirilməsi mərhələsində əvvəlki mövzular viktorinalar, müxtəlif oyunlar, ön anketlər və s. problemin nə olduğunu soruşmaq, ətrafında araşdırma aparmaq, hər bir şagirdin problem barədə düşünməsi, müəllimin hər fikrə münasibəti və ümumiləşdirmək, izah etmək slaydlardan istifadə etməklə mümkündür.

Müasir kompüterlər universitetdə xüsusi təhsil proqramlarının hazırlanmasında, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması prosesində, onların yaradıcılığını başa düşmək üçün kompüter modellərinin hazırlanmasında, tədris prosesinin təşkilində və tətbiq olunan problemlərin həllində istifadə olunur. . Dərsliklər tərtib edərkən, ev tapşırıqlarını yerinə yetirərkən (məsələn, internetdən və müxtəlif nəzəri məlumatlardan istifadə edərkən, təqdimatlar hazırlayarkən və s.) interaktiv elektron dərsliklərin hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Şagirdlərdə müaliə etmək qabiliyyətini artırır, İKT-dən istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirir, müstəqil tədqiqat işlərini aparmaq bacarıqlarını inkişaf etdirir, təhlil, araşdırma, anlama və ümumiləşdirmə qabiliyyətini artırır, hər hansı bir obyektin, əlamətlərini xarakterizə etmək qabiliyyətini artırır və müəyyən bir mühit formalaşır, kompüter proqramları ilə tanış olur, tədqiqatlarını təqdimat şəklində hazırlamaq üçün fərdi bacarıq formalaşır, auditoriya qarşısında sərbəst danışmaq bacarığı formalaşır.

Texnologiyanın inkişafı ilə əlaqədar olaraq, texnologiya fənninin tədrisində istifadə olunan maşınlarda və s. yenilənmə çox nəzərə çarpır. Müasir dərslərdə şagirdlərin fəallığı artır, komandalar arasında düzgün əmək bölgüsü aparılır, onların texnikasına yiyələnmələri üçün şərait yaradılır. Elmi və texnoloji tərəqqinin sürətlənməsi, istehsal strukturunun modernləşdirilməsi, insanların şüuru inkişaf etdikcə fəaliyyətlərini mümkün qədər əvəz edə biləcək maşınlar yaratmağa çalışdılar.

İndiyə qədər yaradılan bütün texniki qurğular bu məqsədə xidmət edir. Kompüter ixtirası insan cəmiyyətinin inkişafında ən böyük rol oynamış elmi nailiyyətlərdən biridir. Kompüterin digər cihazlardan fərqi ondadır ki, insan beyni kimi "düşünmək" və "əmr" altında müəyyən tapşırıqları yerinə yetirmək üçün yaradılmasıdır. Beləliklə, insanlar və kompüterlər arasında oxşarlıqlar olmalıdır. İnsan beyninin məlumatları qəbul edə, yadda saxlaya, təhlil edə və başqalarına ötürə biləcəyi məlumdur [27, c.49].

Müasir kompüter eyni zamanda məlumat daxil etmək, saxlamaq, araşdırmaq və ötürmək üçün hazırlanmış mürəkkəb bir cihazdır. Bilirik ki, bu gün mütəxəssislər kompüter texnologiyasından geniş istifadə edirlər. Bunun üçün lazım olan biliklərin səviyyəsinə, həcminə və xarakterinə diqqət yetirilməlidir və bu bilik səviyyəsinin əsası ümumtəhsil məktəbində verilir.

Texnologiyanın bir çox sahələrində (İqtisadiyyat, biologiya, kimya və humanitar elmlər) olduğu kimi, kompüter də texnologiyada geniş istifadə olunur.

Hazırda bütün məktəblərdə kompüterlərdən istifadə olunur. Şəxsiyyətin, elmi təfəkkürün, intellektual ünsiyyətin, bacarıqların hərtərəfli inkişafı üçün texnologiya dərslərində, məsələn, interaktiv tədris metodunda kompüterlərdən istifadə olunur.

Hal-hazırda məktəbdəki dərslər şagirdlər üçün düşünmə və müəllimlə fəaliyyət olmalıdır. Bunun üçün interaktiv tədris metodundan istifadə olunur. İnteraktivlik, adından da göründüyü kimi, fəaliyyət tələb edir. Şagirdlər bu fəaliyyəti texnologiya dərslərində alırlar. Müəllim ilə şagirdlər bir-biri ilə ünsiyyət qurub müasir məlumat mənbəyinə çevrilir. Bu, onları yeni biliklər əldə etməyə təşviq edir.

Texnologiya dərslərində şagirdlər kompüterlə ilkin tanışlıq əldə edir, onun əsas və köməkçi hissələrini, kompüter proqramlarını öyrənirlər. Texnologiya fənninin proqramına uyğun olaraq müəllim kompüterdən istifadə edərək, yeni kompüter texnologiyasına tətbiq etməklə şagirdin bilik və bacarıqlarını, yaradıcılıq fəaliyyətini və konstruktiv qabiliyyətlərini gücləndirir.

Biliklərin belə ötürülməsi müəllim və şagirdlərin düşüncə qabiliyyətlərini, təşəbbüskarlığını, məntiqini inkişaf etdirir və mövzuya marağı artırır. Müasir tədris metodlarında kompüterlərdən istifadə etməklə tədris sistemi də təkmilləşdirilir və burada şagirdlər yeni biliklər əldə edən əsas fiqur və öyrənmə subyektinə çevrilir.

Beləliklə, müəllim ənənəvi təhsil sistemini dəyişdirərək hər bir tələbənin lazımi biliklərə yiyələnməsinə şərait yaradır və onlara tədqiqat xarakteri verir [27, c.50].

Hal - hazırda cəmiyyətdə kompüterlə bağlı problem - təhsil sahəsində kompüterdən düzgün, optimal və zərərsiz istifadə. Kompüter texnologiyası təlimi kompüter elmləri prinsipinə əsaslanan və kompüterlər vasitəsilə həyata keçirilən təlimdir. KTT ilə ənənəvi təhsil arasındakı fərq, kompüterin dinamik inkişaf edən təhsil vasitəsi kimi istifadə edilməsidir. Elektron təhsil sistemi bir çox informasiya texnologiyalarını birləşdirir. Bunlara kompüter şəbəkələri, noutbuklar, interaktiv lövhələr, tabletlər, kompüterlər, internet və s. aiddir.

Kompüter təhsil keyfiyyətini artırmaq üçün və materialın mənimsənilməsinin sürətini artırmaq, kollektiv iş və münasibətlər üçün yaxşı mühit yaradır. Kompüter vasitəsilə şagirdlər ümumi tapşırıqları yerinə yetirə və müəllimlərdən kömək ala bilərlər. Avropada İnformasiya Texnologiyaları uzun müddətdir ki gənclərin təhsil keyfiyyətini artırmaq üçün təsirli bir vasitə kimi qəbul edilmişdir [27].

Düzgün istifadə edildikdə yeni texnologiyalar orta təhsil səviyyəsini yüksəltməyə və intellektual cəmiyyətin formalaşmasını sürətləndirməyə qadirdir. Ölkələrin təhsil sistemləri fərqli olsa da, istifadə etdikləri texnologiyalarla fərqlənirlər. İnkişafın parametrlərini nəzərə almaq, bunun üçün şərait yaratmaq yeni yaradılan təhsilin əsas amili hesab olunur.

Əsas vəzifə birbaşa inkişafa yönəlmiş proses kimi təhsili stimullaşdırmaqdır. Təhsilin keyfiyyəti də tələb olunan cəhət kimi rəqabət qabiliyyətinə diqqət çəkməlidir. Əlbəttə ki, keyfiyyət anlayışına şagirdlərin təhsil prosesində şəxsiyyət kimi qazandıqları dəyərlər daxildir.

Bunlar şagirdlərin idrak, duyğu və psixomotor fəaliyyəti fonunda bütövlükdə şəxsiyyətin inkişaf səviyyəsini göstərə bilər. Şagirdlərin qazandıqları və hələ bacarıq səviyyəsində çatmadıqları bilik vərdislərdən fərqlənirlər. Məktəb həm maddi-texniki bazasında, həm də əldə edilmiş nəticələrdə digər təhsil müəssisələrinin fonunda irəliləməlidir və rəqabət qorxusu onun fəaliyyətini zəiflətməməlidir.

Uşağın həm oyun, həm əyləncə, həm də təhsil məqsədləri üçün kompüterdən istifadəsi xüsusi rejimə uyğun olaraq tənzimlənməli və həyata keçirilməlidir. Beləliklə, uşağın yaş səviyyəsi, fiziki və psixoloji vəziyyəti, habelə fərdi qabiliyyət və imkanları nəzərə alınmaqla kompüterdən istifadə müddəti müəyyənləşdirilməli və kompüterdə qalma müddəti ciddi şəkildə izlənilməlidir. "Kompüterdə işləmək" və "fasilə" mərhələləri ardıcıl olaraq bir-birini əvəz etməlidir. Uşağın kompüterdən istifadəsini məqsədyönlü şəkildə planlaşdırmaq və təşkil etmək üçün

bu sahədə təcrübəli valideynlər, müəllimlər psixoloqlarla mütəmadi olaraq məsləhətləşmələri tövsiyə olunur. Ataların dediyi kimi, "tövsiyə olunan don gendir." Bu baxımdan bir məqamı xatırlamaq vacibdir: yetkin uşaqlar ilk növbədə valideynlərini əks etdirir və əksər hallarda onları təqlid edirlər. Müasir valideynlərin əksəriyyəti işdən çıxarkən evdə e-poçtları yoxlamağa və blogları oxumağa davam edir və bunun üçün yalnız kompüterlərdən deyil, həm də mobil telefonlardan istifadə edirlər. Övladına təsir etmək üçün valideyn əvvəlcə öz kompüter asılılığını aradan qaldırmalıdır.

II FƏSİL. TƏDQİQATIN MƏQSƏDİ, VƏZİFƏLƏRİ, METODLARI VƏ ORQANİZASİYASI

2.1. Tədqiqatın məqsədi

Kompüterin ibtidai sinif şagirdlərinin həyatındakı yerini və aktiv hərəkəti fəaliyyətinə təsirini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir

2.2. Tədqiqat vəzifələri

1. Bu mövzuda ədəbi mənbələrin təhlili
2. Kompüterin aktiv hərəkəti fəaliyyətinə təsir səviyyəsini müəyyənləşdirmək
3. Kompüterdə iş və aktiv hərəkəti fəaliyyəti birləşdirmək üçün düzgün metodikanın seçimi

2.3. Tədqiqat metodları

Tədqiqat çərçivəsində tədqiqat aparmaq üçün mövzu daxilində müxtəlif metod və vasitələrdən istifadə edilmişdir. Bu metodlara məntiqi ümumiləşdirmə, leksika, ardıcılıq, sistematiklik, müzakirə, pedaqoji müşahidə və pedaqoji təcrübə daxildir. Məntiqi ümumiləşdirmə metodundan istifadə edərək kompüterin uşaqlara verə biləcəyi zərər və idmanla məşğul olanda çıxış yollarının ümumi xüsusiyyətləri ümumilləşdirilir, məntiqi və şifahi metodla ardıcıl və nəzəri yanaşmalarla izah olunur. Kompüterin uşaqlara vurduğu zərəri sistem yanaşması, pedaqoji müşahidə və pedaqoji eksperiment metodundan istifadə edərək hərtərəfli müəyyənləşdirilir və araşdırılır. Nümunələr aşağıdakı alt hissələrdə daha ətraflı verilmişdir.

2.4. Pedaqoji müşahidə və pedaqoji eksperiment

Tədqiqat işinin nəzəri hissəsinin ümumi məlumatları haqqında danışdıqdan sonra onu tətbiq etmək ən vacib məqamlardan biridir. Mövzu ilə əlaqəli bəzi problemlərə səbəb olan kompüter texnologiyası problemlərini araşdırmaq üçün yer ayrıldı və eksperimental iş üzərində araşdırmalar aparıldı.

III FƏSİL. PROBLEM ÜÇÜN ALINAN MATERIALIN

ÜMUMİLƏŞDİRİLMƏSİ

3.1. Kompüter istifadəsinin intellektual inkişafa təsiri

XX əsrin mühüm ixtiralarından biri olan kompüter insan həyatında getdikcə daha vacib bir yer tutmağa başladı. Kompüterin yaxşı qiymətləndirildiyi təqdirdə təhsilə və inkişafa müsbət töhfə verməsi bir həqiqətdir. Başqa fakt odur ki, kompüter istifadəsi nəzarətsizdirsə, zərəri xeyirdən çoxdur.

Kompüterdə çox vaxt keçirmək uşaqların fiziki, sosial və emosional inkişafına mənfi təsir göstərir. Son illərdə aparılan araşdırmalar kompüter oyunlarının uşaqların təhsilinə müsbət və ya mənfi təsir göstərdiyini göstərdi. Xüsusilə qəddar kompüter oyunları oynayan uşaqlar aqressiv fiziki davranışları

çox tez öyrənə və tətbiq edə bilirlər. Kompüter qarşısında çox vaxt keçirən uşaqların görməsi pisləşir, hərəkətləri məhduddur və açıq havada oynaya bilmədikləri üçün əzələ inkişafını sağlam bir şəkildə tamamlaya bilmirlər.

Kompüter, televizor kimi, qarşılıqlı əlaqəni pozan bir vasitə olduğundan, uşaqların ifadə və dil bacarıqlarının inkişafına mane olur. Kompüterdəki sürətli görüntü axınına, bir-birini əvəzləyən səhnələrə alışmış uşağın beyni; məktəb həyatına uyğunlaşmağı çətinləşdirir. Çünki beyin daha çox stimül istəyir. Müəllimin mühazirəsi onun üçün darıxdırıcı olur və dərsə diqqət yetirməkdə çətinlik çəkir.

Nəticədə motivasiya və konsentrasiya problemi yaşayır və müvəffəq qiymətləndirilməsi azalır. Ailələr uşaqlarının kompüteri ilk mənimsədiklərini izləməyi sevirlər və bununla fəxr edirlər. Uşağın smartfonlarla nə edə biləcəyini tərif deyirlər. Əslində, ayağa qalxmayan və oyuncaqlarını ətrafa atmayan uşaq, evin ətrafında qaçan bir uşaqdan daha çox valideynlər üçün xoşagələndir.

Uşağın arxasınca qaçmaq lazım deyil. Təəssüf ki, zaman keçdikcə kompüter oyunları ilə maraqlanan bir uşaq həqiqi oyunlardan zövq almağı dayandıracaq. Həm də böyüklər ilə əlaqələrini azaltmağa başlayır. Kompüterə sərf olunan vaxt hər gün artır və asılılıq yarana bilər. Dayanmaqda çətinlik çəkən uşaqlar kompüterdə keçirdikləri vaxta nəzarət edə bilmirlər.

Bu idarəedilməzliyin sonu asılılıqla başa çatır. İnternet asılılığı ümumiyyətlə həddindən artıq istifadəsinin qarşısını ala bilməmək, internetə sərf olunan vaxta nəzarəti itirmək, internetdən məhrum olduqda həddindən artıq qıcıqlanma və təcavüz vəziyyəti deməkdir. Bu vəziyyət işdən, sosial və ailə həyatının tədricən pisləşməsi kimi müəyyən edilə bilər. Bacarmadığınız qədər uşaqlarınıza

texnologiyanın faydalı istifadəsi nümunəsini göstərə bilərsiniz. Əvvəlcə kompüterlə Öz münasibətlərinizi yenidən nəzərdən keçirmək yaxşı olardı.

Axşamlar işdən gələn valideynlər bütün vaxtlarını evdə kompüter qarşısında keçirirlərsə, uşaqları ilə oynamaq və sevmək əvəzinə əllərini düymələrdən çəkmə bilmirlərsə, uşaqlarına qoyacaqları kompüter qadağasının əhəmiyyəti yoxdur.

Kompüterə və internetə sərf olunan vaxtı müəyyənləşdirin və bu vaxtı keçməyə icazə verməyin. Bu qadağalar uşağın anlaya biləcəyi şəkildə təyin olunmalıdır. Qum saati, zəngli saat, telefon, saatın dəqiqə əl nömrəsi həlledici ola bilər.

Uşaqların inkişafı və zehni sağlamlığı baxımından yaradıcı oyun və təxəyyüldən istifadə edərək vaxt keçirmələri lazımdır [1].

Onlar həmçinin böyüklər və digər uşaqlarla qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar ki, qərar qəbul etməyi, növbələşməyi və müəyyən fəaliyyətlərdə təcrübə qazanmağı öyrənsinlər.

Kompüter oyunlarını hüquq və ya mükafat deyil, fəaliyyət kimi təklif etməlisiniz. Çünki mükafatlar insanları həvəsləndirir və daha iddialı edir.

Kompüter istehsal etmək və istifadə etmək üçün uşağınızla işləyə bilərsiniz. Faydalı proqramlar ala və onlarla müxtəlif məhsullar istehsal edə bilərsiniz. Siz printerdə, evdə qəzet çap edə, plakatlar hazırlaya və divarlara hər həftənin vacib məlumatlarla lövhə hazırlaya bilərsiniz.

Uşağınızı qardaşı, bacısı və dostları ilə oynamağa təşviq edin. Ətrafında oynamaq üçün heç kimin olmadığı vaxtı keçirmək üçün kompüter oyunlarına təşviq etməyin. Proqramın və ya oyunun uşağınızın yaşına uyğun olduğuna və təhsil verdiyinə əmin olun. Müharibə və atəş oyunları əvəzinə diqqət, zəka və yaddaş üçün oyunlar ala bilərsiniz. Əsas tədbir uşağı kompüterlə əlaqəli olmayan fəaliyyətlərə yönəltməkdir.

Qabiliyyətlərinə görə ona bacarıq verəcək bir mühit yaratmaq məsləhətdir. Musiqi qabiliyyətli bir uşağın alət çalması üçün bir fürsət yarada bilərsiniz. Lazımı boyalar və materiallar ilə rəngləmə bacarığı olan uşağı təmin edə, evdə kiçik bir

sənətkar üçün bir künc hazırlaya və rəsm çəkməyə təşviq edə bilərsiniz. Həmçinin onu idmanla maraqlandıra bilərsiniz. Heyvana yem vermək və tökülən əşyaları yığmağı tapşırmaq kimi fəaliyyət uşağı məşğul edəcək və cansıxıcılıqdan qurtulmaq üçün kompüterə olan ehtiyacı azaldacaq.

Uşaqlarınızla daha çox vaxt keçirə bilərsiniz. Bu şəkildə övladınızın həm maddi həm də mənəvi ehtiyaclarını qarşılıyacaqsınız. Birgə oyunlar, tədbirlərdə iştirak və yarışlar uşaqların ailəyə bağlılığını gücləndirir və sevildiklərini bildirir.

Hal-hazırda ətrafınıza baxsanız, yəqin ki, hər gün rəqəmsal texnologiya ilə əhatə olunduğunuzu görəndə təəccüblənməyəcəksiniz. Rəqəmsal texnologiya kompüterləşdirilmiş hər şeyə aiddir. Həyatımızın demək olar ki, bütün aspektləri kompüterlər tərəfindən idarə olunur. Getdikləri hər yerdə istifadə olunan kompüter texnologiyası ilə inkişaf edən uşaqlarımızı düşündüyümüz zaman bu məsələ daha da mübahisə doğurur.

Uşaqlar kompüterlərdə oyun oynamağı sevirilər və yəqin ki, bildiyiniz kimi bunun üçün çox saat sərf edə bilirlər. Keçmişdə video oyunları tam başa düşməyən insanlar tərəfindən bəyənilməsədə, araşdırmalar əslində uşaqların kompüter və video oyunları oynamaqdan faydalandığını göstərməyə başladı. Ekrandakı şəkillərə baxmaq və nə edəcəyinizi təhlil etmək idrak və ya düşünmə bacarıqlarının inkişafına kömək edir.

Uşaqlar oyun oynamaqla yanaşı öyrənmək üçün də kompüterlərdən istifadə edirlər. Məsələn, zamanla yeni təhsil proqramı ortaya çıxdı. Müəllimlər kompüterlərdən böyüyən uşaqlara dərs vermək üçün istifadə etdilər [33]. Əksər təhsil proqramları uşaqlara düzgün cavabları tapmağı imkan verir. Bu, düzgün cavabın onların qarşısında olduğu çoxsaylı seçimlərdə və standart testlərdə həqiqətən kömək edə bilər.

Uşaqların evdə və məktəbdə kompüterlərə sərf etdikləri vaxt, kompüter texnologiyasından istifadənin həyatlarını necə dəyişdirə biləcəyi ilə bağlı suallar doğurur - ev tapşırıqlarına kömək etməkdən depressiyaya və aqressiv davranışa

təşviq etməyə qədər. Bu məqalədə ev kompüterindən istifadənin uşaqların fiziki, idrak və sosial inkişafına təsiri ilə bağlı məhdud tədqiqatların icmal təqdim olunur. İlk tədqiqatlar, məsələn, kompüterlərə girişin uşaqların digər fəaliyyətlər vasitəsilə televizor və ya kompüter ekranı qarşısında keçirdikləri ümumi vaxtı artırdığını və bununla da onları piylənmə riski altına aldığını göstərir.

Eyni zamanda, koqnitiv idrak tədqiqatları göstərir ki, kompüter oyunları savadlılığın vacib bir elementidir, çünki uşaqların üç ölçülü məkanda oxumaq, görüntüləmək və eyni zamanda birdən çox şəkli izləmək qabiliyyətini artırır. Mövcud məlumatlar, ev kompüterinin istifadəsinin bir qədər yüksək müvəfəq qiymətləndirmə ilə əlaqəli olduğunu da göstərir. Bununla belə, tədqiqat nəticələri uşaqların sosial inkişafına təsiri haqda müsbət rəy vermir.

Oyun üçün kompüterlərin istifadəsinin uşaqların dostluğuna və ailə münasibətlərinə mənfi təsir göstərdiyini göstərən az məlumat olsa da, son araşdırmalardan alınan məlumatlar internet istifadəsinin artan tənhalıq və depressiya ilə əlaqəli ola biləcəyini göstərir. Ən böyük narahatlıq, şiddətli kompüter oyunlarının aqressivliyi artırma biləcəyi və uşağın əzablara həssaslığını azalda biləcəyi və kompüter istifadəsinin uşağın real həyatı simulyasiyadan ayırmaq qabiliyyətini poza biləcəyi ilə əlaqədardır.

Müəlliflər, valideynlərə və siyasətçilərə müsbət təsirləri maksimum dərəcədə artırmağa və ev kompüterlərinin uşaqların həyatındakı mənfi təsirlərini minimuma endirməyə kömək etmək üçün bu sahələrdə daha sistematik araşdırmalara ehtiyac olduğu qənaətinə gəlirlər.

Bu gün uşaqlar və yeniyetmələr həm ənənəvi, həm də müasir texnologiyalarla böyüyürlər. Televiziya və ənənəvi texnologiyalardan istifadə müddətinin artırılmasının uşaqların inkişafına və sağlamlığına mənfi təsir göstərdiyi bilinsə də, kompüterlər, planşetlər və smartfonlar kimi müasir texnoloji cihazların istifadəsi son illərdə daha geniş yayılmışdır və həm uşaqlar üçün faydalıdır, həm də tədqiqatlarla sübut edilmişdir ki sağlamlıq riski daşıyır.

Uşaqların müxtəlif vaxt və müxtəlif məqsədlərlə texniki cihazlardan istifadə etməsi inkişaf problemləri, dayaq hərəkət aparatı sistemi problemləri, fiziki hərəkətsizlik, piylənmə və yuxusuzluq kimi sağlamlıqda problemlər yaradır [2].

Bu tədqiqat uşaqlarda rəqəmsal texnologiyanın istifadəsi nəticəsində yaranan kliniki problemlərə dair ədəbiyyatın icmalını nəzərdən keçirir. Uşaqların və yeniyetmələrin sağlam həyat tərzini yaxşılaşdırmaq üçün texniki vasitələrdən istifadənin müddətinə, tezliyinə və məzmununa nəzarət etmək, kifayət qədər fiziki fəaliyyət, sağlam qidalanma, yuxu gigiyenası və əlverişli sosial mühit təmin etmək vacibdir.

Texnoloji cihazların (televizor, kompüter, planşet, mobil telefon və s.) uşaqların gündəlik həyatına girməsi və idrak, emosional və sosial inkişafına təsir göstərməsi fikri hər gün daha çox yayılmışdır.

Bu gün uşaqların dinləmə, danışma, oxuma və yazma bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün bir çox imkanları var. Uşaqlar məktəbəqədər yaşdan savadlılıq fəaliyyətlərində iştirak edə bilirlər.

Müasir dünyada texnologiya uşaqlara oyun, araşdırma və öyrənmə üçün bir çox imkanlar təqdim edir. Bu öyrənmə imkanları uşaqların inkişafındakı kritik dövrlə üst-üstə düşür. Çünki bu dövrdə uşaqların beyni son dərəcə çevikdir və təbii olaraq öz dünyalarını kəşf etmək və araşdırmaq hissi ilə yaşadıkları hər təcrübə ilə neyronlar arasında yeni əlaqələr yaranır nəticədə isə mövcud əlaqələr güclənir.

Asılılıq hər hansı maddənin istifadəsi və ya zərərli təsirləri olsa da davranışın davam etdirilməsi və onları idarə edə bilməməsi kimi müəyyən edilə bilər. Davranış asılılığı - maddə asılılığı olmadan ortaya çıxdığı bir asılılıq vəziyyətidir. Bu gün texnologiyanın yayılması ilə kompüter oyunları, televiziya, mobil telefonlar və internet asılılığı kimi yeni davranış asılılıqları ortaya çıxdı.

Davranış asılılığı mümkün hallar baxımından son dərəcə vacibdir. Televiziya, kompüter, İnternet və telefon kimi rəqəmsal texnologiyalarla birlikdə

inkişaf edən və dəyişən virtual dünyanın uşaqlara müsbət və mənfi təsiri ilə bağlı müzakirələr ölkəmizdə gündən-günə güclənir.

Uşaqları kiçik yaşda texnologiya ilə tanış etməyin faydalarını göstərən fikirlərə baxmayaraq, düzgün istifadə edilmədikdə bu texnologiyaların uşaqların inkişafına və sağlamlığına zərər verə biləcəyinə dair dəlillər var.

Rəqəmsal texnologiyanın artan istifadəsinin, xüsusən də uşaqların gündəlik həyatının ayrılmaz bir hissəsinə çevrildiyi, açıq oyun meydanlarının tədricən azalmasının uşaqlara mənfi təsir göstərdiyi düşünülür.

Bu səbəbdən ekran asılılığının və texniki cihazlarda oyuna ayrılan vaxtın uzanmasının uşaqların həmyaşlıqları və komandalı oyunları ilə üz-üzə ünsiyyətinin azalmasına, tək oynanan oyunların sayının artmasına səbəb olduğu görülür. Texnoloji cihazlarda oynanan oyunlar əyləncəli və maraqlı olsa da, bir çox oyunda şiddət səhnələri olduğu bildirilir.

Şiddətli rəqəmsal oyunlar davamlı olaraq şiddətin problem həll etmə vasitəsi olduğunu və bir hədəfə çatmaq, çox sayda insanı məğlub etmək və hakim olmaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edilməli olduğunu bildirir.

Bununla birlikdə, rəqəmsal texnologiyanın istifadəsi uşaqlardan çox enerji tələb etmədən ayrı-ayrılıqda vaxt keçirməyə məcbur edir, onları passiv qəbuledicilər halına gətirir və körpə əhatə edən mühitdən "qopur". Valideynlər və uşaqlar arasında intizam davranış müzakirələrinə səbəb ola bilər.

Rəqəmsal texnologiyanın istifadəsinin mənfi təsirlərindən biri də beyindəki mükafat-cəza sistemini pozulmasıdır. Bu şəkildə ortaya çıxan asılılığa "mükafatdan imtina sindromu" da deyilir. Rəqəmsal texnologiyanın istifadəsi, maddə asılılığında olduğu kimi mükafat çatışmazlığı pozğunluğuna da səbəb ola bilər. Bu səbəbdən, uşağın texnoloji cihazlara girişə maneə törədildikdə və ya bloklandıqda, asılılıq yaradan davranışa səbəb ola bilər [37].

ABŞ-da 1000-dən çox valideynlə (6 aydan 6 yaşa qədər olan uşaqlar) telefon görüşmələrinə əsaslanan ümummilli hesabatda tədqiqat iştirakçılarının 99% - nin evdə televizoru, 50% - nin 3 və ya daha çox televizoru var idi. digər tərəfdən, 36% uşaqlarının yataq otağında televizor, 73% - nin evdə kompüter, 49% - nin isə video oyunları olduğunu bildirdi.

Tədqiqatın nəticələrinə görə, uşaqların 97% - i musiqi dinləyir, 91% - i televizora baxır və 89% - i video və ya DVD izləyir.

Uşaqların 48% - nin kompüter istifadə etdiyi və 30% - nin video oyun oynadığı bildirildi. Araşdırmada, valideynlər 6 yaşınadək uşaqların gündə orta hesabla 1,58 saat texnoloji cihazlardan istifadə etdiklərini, ortalama 2,01 saat çöldə oyun oynadıklarını və 39 dəqiqə oxumağa sərf etdiklərini bildirdi. Araşdırmaya görə, uşaqların 36% - i bütün günü televizor olduğu evdə yaşayır, valideynlərin 45% - i vacib bir işi olduqda uşaqlarını məşğul etmək üçün televizora baxmağa məcbur edir, 27% 4 -6 yaş arası uşaqlarını istifadə edir və hər gün kompüter qarşısında vaxt keçirir.

Bildirilən müddət 1,04 saatdır. Bu uşaqların 27%-i 0 ilə 3 yaş arasında olsa da, 56%-nin fərdi olaraq kompüterdən istifadə etdiyi, 64% - nin kompüter siçanından səmərəli istifadə edə biləcəyi və 40% - nin CD-ROM-a CD daxil edə biləcəyi bildirilir.

Bu yaş aralığındakı uşaqların 74% - nin televizoru, 58% - nin kanalları dəyişdirə biləcəyi və 46% - nin video və ya DVD oynaya biləcəyi bildirildi. Tədqiqat, 68 yaşdan kiçik uşaqların 2% - nin gün ərzində bu fəaliyyətlərə təxminən 2,05 saat (59% TV, 42% video və ya DVD, 5% kompüter və 3% video oyun) sərf etdiyini müəyyən etdi. Valideynlərin sözlərinə görə, 43-0 yaş arası uşaqların 2% - i hər gün televizora baxır, 26% - i yataq otağında televizora, 74% - i isə 2 yaşa qədər televizora baxır. Bu yaşdakı uşaqların 38% - nin televizoru açma biləcəyi və 40% - nin kanalı dəyişdirə biləcəyi bildirilir [37].

Bütün günü evdə televizoru olan uşaqların çöldə orta hesabla 30 dəqiqədən az oynadıqları və gün ərzində digər uşaqlara nisbətən 8 dəqiqə az oxuduqları bildirildi. 1045 valideynin iştirak etdiyi başqa bir araşdırmada, 27-5 yaş arası uşaqların 6% - nin gündə orta hesabla 50 dəqiqə kompüter istifadə etdiyi bildirildi. 20-0 yaş arası uşaqların 2% - i, 43-3 yaş arası uşaqların 4% - i və 37-5 yaş arası uşaqların 6% - nin yataq otağında televizor olduğu bildirildi.

3.2. Kompüter texnologiyalarının məktəblilərin şəxsiyyətinin formalaşmasına təsiri

Bu gün kompüterlər, televizor kimi, uşaqların həyatında əvəzolunmaz elementlərdən birinə çevrilmişdir. Əsasən, uşaqların kompüterdən istifadə məqsədi oyunlardır. Televiziya ilə yanaşı kompüter oyunlarına sürətlə artan maraq uşağı dostlarından yayındırır və sosial inkişafına mənfi təsir göstərə bilər. Kompüter oyunları - uşağın dar bir məkanda qalmasına səbəb olan fərdi bir fəaliyyətdir (dərslər). Fərdi dərslərin xüsusiyyəti də uşağın yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına mənfi təsir göstərə bilər.

Kiçik yaşlarından kompüterdə çox vaxt keçirmək diqqətin olmaması və nizamsızlıq, dil bacarıqlarına yiyələnmə bilməmək, yaradıcılıq və təxəyyül inkişaf etdirə bilməmək və müvəffəq qiymətləndirməyə mənfi təsir göstərmək kimi arzuolunmaz nəticələrə səbəb ola bilər.

Vaxtının çox hissəsini ekrandakı şəkillərə və öz yerində qeyri-aktiv olan hərəkətlərə, baxmağa sərf edən uşaqlar ağır hiperaktiv davranışlarla qarşılaşa bilərlər. Uşaqların hərəkətsizliyi və aktiv, enerjili olmaları, lazım olan dövrlərdə enerjilərini boşalda bilməmələri, ətrafdakılara qarşı daha aqressiv və dağıdıcı hərəkətlərə etmələrinə səbəb ola bilər.

İnternet birdən çox rabitə şəbəkəsi, mətn, şəkil, musiqi, qrafika və s. icad etdi. Fayllar və kompüter proqramları, bir sözlə, bütün insan bilik və yaradıcılığının kompüterlər arasında paylaşıldığı və qarşılıqlı olaraq paylaşıldığı kompüterlər arasında qurulmuş bir şəbəkədir. İnternetin kiçik yaşda uşaqların savadlılığına mümkün təsiri ilə bağlı araşdırmalar, internetin savadlılığa təsirinin

hələ də tam olaraq bilinmədiyini iddia edərək, internetin qəsdən və istəmədən öyrənmə imkanları təklif edib-etmədiyini araşdırdı.

Bu gün məktəb yaşlı uşaqların müxtəlif texnoloji cihazlardan istifadə edərək internetə girməsi çox asan oldu. Bununla birlikdə, internet istifadəsinin uşaqlar üçün yaratdığı riskləri də xatırlamaq lazımdır. Qanunsuz, qəddar və cinsi saytlara asanlıqla daxil olmaq, təhlükəli insanlarla əlaqə qurmaq və oyunlara aludə olmaq bu ciddi risklərdən bəziləridir.

Bəşəriyyət artıq öz inkişafının yeni informasiya mərhələsinə qədəm qoyub və biz informasiya cəmiyyətində yaşayırıq və yaradıırıq. Bu gün müasir cəmiyyəti media olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Müasir cəmiyyət dedikdə, İKT-nin (informasiya-kommunikasiya texnologiyaları) inkişaf etdiyi demokratik cəmiyyəti nəzərdə tuturuq.

Qloballaşan dünyada informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının təsir dairəsi çoxşaxəlidir, dövlət strukturları, elm və təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, iqtisadi və sosial sahələr, bütövlükdə cəmiyyətin bütün sahələri nəzərə alınır. Beləliklə, kütləvi informasiya istehsalı, cəmiyyətin müxtəlif sahələrinin kompüterləşdirilməsi və şəbəkələrin yaradılması informasiya cəmiyyətinin nailiyyətləridir.

Bu gün İKT-nin inkişafı, davamlı çoxalma, məlumatların sərbəst və məhdudiyyətsiz ötürülməsi, cəmiyyətin elmi-texniki və sosial tərəqqisi bir çox ekoloji və demoqrafik problemlərin həlli üçün vacibdir. Məlumat sayəsində insanlar hadisələrdən, yeniliklərdən düşündürücü bilik və məlumat əldə edirlər ki, bu da dünyagörüşünün, sosial dairəsinin genişlənməsinə və mənəvi dünyasının zənginləşməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Kütləvi informasiya vasitələri (televiziya, radio, mətbuat, internet) geniş auditoriyaya malik olduğundan, alınan məlumatlar müasir ictimai şüurun, ictimai rəyin və sosial normaların yaradılmasında və formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Bundan əlavə, BBC-yə görə, iqtisadi əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) tərəfindən aparılan Beynəlxalq Araşdırmalar məktəb kompüterlərinə və

məktəb texnologiyasına qoyulan investisiyaların şagirdlərin uğur qazanmasına kömək etmədiyini göstərdi. Tədqiqat, məktəblərdə texnologiyanın istifadəsinin 70-dən çox ölkədə aparılan beynəlxalq testlər də daxil olmaqla şagird müvəffəqiyyətinə təsirini araşdırdı.

Tədqiqat, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına böyük sərmayə qoyan təhsil müəssisələrində oxu, riyaziyyat və ya elm imtahanlarının nəticələrində "görünən irəliləyiş" olmadığını, məktəblərdə tez-tez kompüter istifadə edən şagirdlərin imtahanlarda daha aşağı qiymət aldığını təsbit etdi.

Tədqiqat göstərir ki, məktəbdə həftədə bir və ya iki dəfə kompüter istifadə edən şagirdlər, Cənubi Koreyaya və kompüterlərin nadir hallarda istifadə olunduğu Cənubi Koreya kimi ölkələrə görə imtahanlarını daha çox istifadə edənlərdən daha yaxşı verdilər. Uğur ehtimalının daha yüksək olduğu Çin məktəblərində çox az texnologiyadan istifadə edən Sinqapurun təhsil sistemi rəqəmsal bacarıq baxımından ən uğurlu ölkə seçildi.

Digər tərəfdən, məktəblərdə ən çox texnologiyaya sahib olan 7 ölkə Avstraliya, Yeni Zelandiya və İsveçdəki şagirdlər oxumağın əhəmiyyətli dərəcədə azalma" və şagirdlərin test ballarında "yaxşılaşma" yaşadılar. İspaniya, Norveç və Danimarkada.

Bundan əlavə, medianın köməyi ilə cəmiyyətdə hər hansı bir ictimai rəy formalaşdırmaq, virtual düşüncə formalaşdırmaq, məqsədyönlü şəkildə manipulyasiya etmək və cəmiyyətin bütün sosial və mədəni həyatını dəyişdirmək mümkündür. Bu da öz növbəsində insanla cəmiyyət arasındakı müasir qarşılıqlı əlaqənin harmoniyasına təsir göstərir.

Müşahidələr göstərir ki, həddindən artıq İnternet istifadəsi insan orqanizmində müxtəlif psixoloji və fizioloji fəsadlara səbəb olur. İnternetdən uzun müddət istifadə edən ailə üzvləri ailə daxilində problemlərə yol açır. Beləliklə, ailədaxili ünsiyyət azalır (ər-arvad, valideyn-uşaq), bir-birlərinə daha az diqqət yetirirlər ki, bu da vərdişə çevrilir, yeni tanışlıqlara maraq artır, emosional əlaqələr

zəifləyir, nəticədə ailədaxili münaqişələr yaranır və bu da bəzən boşanmaya səbəb olur. İnternetdən istifadə (müxtəlif oyunlar, sosial şəbəkələrdən istifadə və s.) gün ərzində uzun müddət insanın məhsuldar fəaliyyətinə mane olur, onu real həyatdan uzaqlaşdırır, vaxtının çox hissəsini virtual həyata həsr edir [35].

Bundan əlavə, kompüterin uzun müddət istifadəsi ilə eyforiya vəziyyəti yaranır, dayandıqda - zehni boşluq, depressiya, əsəb gərginliyi və s. bu müşahidə olunur. Fizioloji ağırlaşmalara əl əzələlərinin gərginliyi, quru gözlər, ağrı, migren tipli baş ağrısı, bel və bel ağrısı, pəhriz və yuxu pozğunluqları və s. bir nümunə verə bilərik.

Bu hallar yeniyetmələr və gənclər arasında daha çox görülür. Müasir dövrdə böyüyən gənc nəsil artıq kompüterləşmə və İnformasiya Cəmiyyəti dövrünün "uşaqları" dır. Onlar reallıqdan uzaq, emosiyalardan və milli mənəviyyatdan qismən məhrum olan virtual həyat sürməyə meyllidirlər. Sosial media müasir dövrdə geniş yayılmış internet vasitələrindən biridir. Sosial şəbəkələr yalnız insanlar arasında ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də vacib məlumat mərkəzləridir.

Populyar sosial şəbəkələr Facebook, Instagram milyonlarla istifadəçisi var. Müasir dövrdə onlar artıq gündəlik həyatın bir hissəsinə çevrilmişlər və bəzən fərdin məqsədyönlü sosiallaşmasına təsir göstərirlər (virtual dostlar və s.) Bu gün sosial şəbəkələr vasitəsilə tanış olan və müxtəlif məqsədlərlə virtual əlaqələr quran insanların sayı kifayətdir.

Bu cür münasibətlərdən bəziləri evliliklə başa çatır, bu da bizim dövrümüzdə kifayətdir və təbliğatı güclənir. Son zamanlarda, xüsusilə təhsil müəssisələrində sosial şəbəkələr vasitəsilə kiberhücum hallarının artması bu gün aktual bir problemə çevrilmişdir.

Bu səbəbdən kiberhücumla məruz qalan tələbələr təhsil prosesinə diqqətlərini itirirlər. Bundan əlavə, sosial şəbəkələrdə cəmiyyətin mənəvi, sosial və hüquqi normalarına zidd olan məlumatların təbliği, xüsusilə yeniyetmələr və gənclər

arasında deviant davranışa (narkomaniya, alkoqolizm, müxtəlif cinayətlər, intihar və s.) səbəb olur.

Bu gün uşaqlar və yeniyetmələr həm ənənəvi, həm də müasir texnologiyalarla böyüyürlər. Televiziyada izlənən proqram ənənəvi texnologiyalardan istifadə müddətinin artırılmasının uşaqların inkişafına və sağlamlığına mənfi təsir göstərdiyi bilinsə də, kompüterlər, planşetlər və smartfonlar kimi müasir texnoloji cihazların istifadəsi daha geniş yayılmışdır. Son illərdə aparılan araşdırmalarla sübut olunduğu kimi həm faydalı, həm də uşaq sağlamlığı üçün təhlükəlidir [1].

Uşaqların müddəti, tezliyi və müxtəlif pozaları uyğun olmayan texniki cihazlardan istifadə etməsi inkişaf problemləri, dayaq-hərəkət aparatının sistemi problemləri, fiziki fəaliyyətin olmaması, piylənmə və qeyri-kafi yuxu keyfiyyəti kimi sağlamlıq riskləri yaradır.

Bu gün kompüter oyunları uşaqların həyatında mühüm yer tutur və şəxsiyyətlərinin formalaşması və inkişafı prosesinə köklü təsir göstərir. Bir sıra müasir tədqiqatçılar kompüter oyunlarının oyunçuların inkişafına təsir etdiyini iddia edirlər. Digərləri kompüter oyunlarının uşağın idrak və emosional sahəsinə mənfi təsir göstərdiyi fikrini bölüşür və özünə hörməti aşağı olan, məktəb fəaliyyətlərinə laqeyd yanaşan və ünsiyyətdə çətinlik çəkən uşaqların kompüter oyunlarını xüsusilə sevdiklərini iddia edirlər. Məqalədə kompüter oyunlarına maraq və ibtidai sinif şagirdlərinin müvəffəq qiymətləndirmə göstəriciləri arasındakı əlaqənin təbiəti ilə bağlı nəzəri və eksperimental pedaqoji və psixoloji tədqiqatların icmal verilir [33].

İnformasiya və kompüter texnologiyalarının vasitəçiliyi ilə oyun fəaliyyəti problemi ilə bağlı xarici və yerli psixoloji tədqiqatların təhlili uşaqların kompüter oyunlarına həvəs və məktəbdəki müvəffəqiyyətin əsas meyarlarını müəyyən etməyə imkan verdi. Şagirdlər arasında aparılan sorğu, kompüter oyunlarına nə qədər vaxt

sərf etdikləri, kompüter oyunları janrlarına üstünlük verdikləri və oyunlara həvəs göstərdikləri barədə məlumat verdi.

Fərdi kompüterlərin və İnformasiya Texnologiyalarının insan həyatındakı rolu və yeri sürətlə dəyişdi. Fərdi kompüter müasir bir insana yalnız işdə və məktəbdə deyil, həm də asudə vaxtlarında kömək edir. Kompüter oyunları getdikcə daha çox yayılmışdır və populyarlaşır. Psixoloqlar, pedaqoqlar və valideynlər xüsusilə uşaqların kompüter oyunlarına həddindən artıq həvəslərindən narahatdırlar [33].

Bu gün kompüter oyunları uşaqların həyatında əhəmiyyətli bir yer tutur və şəxsiyyətlərinin formalaşması və inkişafı prosesinə köklü təsir göstərir.

IV FƏSİL. MÜASİR DÖVRDƏ KOMPÜTERDƏN İSTİFADƏ PROBLEMLƏRİ

4.1. Kompüter istifadəsinin şagirdlərin inkişafına təsiri

Son 15 ildə kompüterlərin məktəblərə yavaş-yavaş yayılması və onlara məhdud təsiri, kompüterlərin orta məktəb şagirdinə təsir göstərdiyi iddiasını dəstəkləyir. Kompüterlərin məktəb təhsilinə bu məhdud təsirinin dörd mümkün mənbəyini ayırırıq:

- (1) kritik kompüter kütləsinin olmaması,
- (2) uyğun olmayan hədəflər və gözləntilər,
- (3) kompüterlərin məktəb məzmunu ilə qeyri-kafi qarşılıqlı əlaqəsi
- (4) qeyri-kafi peşəkar inkişaf və müvafiq dəstək.

Bugünkü şagirdlər rəqəmsal dünyada anadan olduqları və həmişə rəqəmsal texnologiya ilə əhatə olunduqları üçün əvvəlki nəsillərdən fərqlidirlər. Bu yeni rəqəmsal dünyada şagirdlər televiziyadan tutmuş kompüterlərə, smartfonlara və digər rəqəmsal mobil cihazlara qədər müxtəlif texnologiyalardan istifadə edərək və onlarla əlaqə quraraq böyüdülər.

Müəllimlər bu yeni nəsillə rəqəmsal istifadəçilər üçün məktəb mühitini uyğunlaşdırmağın yollarını tapmalıdırlar. Məktəblərə yeni texnologiyaların gətirilməsinin bir yolu, şagirdləri savadlılığa cəlb etmək və oxu anlama və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün kompüter proqramlarından istifadə etməkdir.

Kompüter proqramı və ya "tətbiq" mobil cihazlarda, ən çox smartfonlarda və ya tablet kompüterlərdə işləyən bir kompüter proqramıdır [35].

Tətbiq proqram təminatçısı tərəfindən seçilmiş hər hansı bir məqsəd üçün dizayn edilə bilər. Bunlar müəyyən savadlılıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün hazırlanmış və fərqli məzmun, bacarıq səviyyələri və yaş aralıkları və dəyişkən

xərclər sayəsində daha əlçatan olan savadlılıq tətbiqləridir. Savadlılıq tətbiqetmələrinin mövzusu aktualdır, çünki oxumaq, yazmaq və dil öyrənmək hələ də Amerika məktəblərinin diqqət mərkəzindədir. Şagirdlərin zamanla daha yüksək oxu, yazı və lüğət səviyyəsinə çatması gözlənilir.

Təcrübədə kompüterlərin şagirdlərin sağlamlığına təsirini təhlil edəcəyik. Əvvəlcə eksperimentdə eyni sinifdən olan 30 şagird iştirak edib.

Mütəşəkkil təcrübənin əsas məqsədi kompüterin uşaqlara zərərini öyrənmək, həmçinin idmanın uşaqların fiziki inkişafına təsirini müəyyənləşdirməkdir.

Bunun üçün iki alt qrupdan istifadə edərək hər biri 20 uşaqdan ibarət qruplardan istifadə etdik.

Əvvəla, qiymətləndirmə eksperimentini təşkil edərək qrupları suallara əsaslanaraq nəzarət və eksperimental olaraq iki qrupa ayırdıq.

Kompüterdə işləmə tezliyini, vaxtın düzgün istifadəsini və qrupdakı uşaqların idmana meyl səviyyəsini ölçmək üçün dərslərdən əvvəl və sonra iki sorğu keçirildi. İlk sorğuda uşaqların sualları aşağıdakı qaydada cavablandırıldı.

Cədvəl 4.1. İlk müayinənin nəticələri

SUAL	RƏQƏM	FAİZ (%)
Evdə kompüteriniz varmı?		
A) BƏLİ	20	20
B) XEYR	0	0
Kompüter oyunlarına gündə nə qədər vaxt ayırırsınız?		
A) 2-SAATDAN AZ	15	75
B) 2-SAATDAN COX	5	15
Kompüterlə işləyərkən gözləriniz yorulur?		

A) BƏLİ	17	85
B) XEYR	3	15
Kompüterlə işlədikdən sonra beliniz ağrıyır?		
A) BƏLİ	14	70
B) XEYR	6	30
Kompüterdə işlədikdən sonra GİMNASTİKA edirsiniz?		
A) BƏLİ	0	0
B) XEYR	20	100
İdmanla məşğulsunuz?		
A) BƏLİ	3	15
B) XEYR	17	85
İdman və ya kompüter seçərdiniz		
A) idman	3	15
B) kompüter	17	85

Nəticələr göstərir ki, qrupdakı hər kəsin kompüteri var. Onların əksəriyyəti kompüterdən 2 saatdan az (75%) istifadə edir. İştirakçıların 70% - i kompüterdə işlədikdən sonra gözlərinin yorulmadığını təsdiqləyir. Ancaq ən böyük problem gimnastik məşğələlərlə bağlı məsələsində ortaya çıxır. Ayrıca, qrupun yalnız 15%-i mütəmadi olaraq idman edir. Son sualda uşaqlardan iki seçim qalsaydı hansını seçəcəklərini soruşdular idman və ya kompüter və uşaqların yalnız 15%-i buna idman kimi cavab verdi. Qalan 85% bu suala kompüter cavab verib.

Prosesin davamında uşaqlara kompüterdən düzgün istifadə qaydaları, evdə işlədikləri və kompüterdən istifadə etdikləri otaqda düzgün davranış qaydaları öyrədildi. Sorğu nəticəsində məlum olduğu kimi 2 saatdan çox kompüterdə oturan uşaqlara əlavə idman məşqləri öyrədilib və kompüterdə vaxtın azaldılması ilə bağlı tövsiyələr verilib. Bundan əlavə, uşaqlardan müəyyən idman normativləri alındı və

burada əldə edilən nəticələr təcrübədən sonra əldə edilən nəticələrlə müqayisə edildi.

Aşağıda normativlərin verilməsi zamanı çəkilən şagirdlərin fotosəkilləri və lazımi səviyyəyə çatmağın nəticələri verilmişdir.

Şəkil 4.1. Press normativləri

Şək. 4.2 Qaçış normativləri

Şək. 4.3 Tullanma normativləri

Cədvəl 4.2. Normativ tələblərinin nəticələri

		oğlanlar	qızlar
Qabaq	Press	1	2
	Tullanmalar	0	3
	Qaçış(30M)	2	1
Sonra	Press	4	6
	Tullanmalar	5	3
	qaçış(30M)	2	3

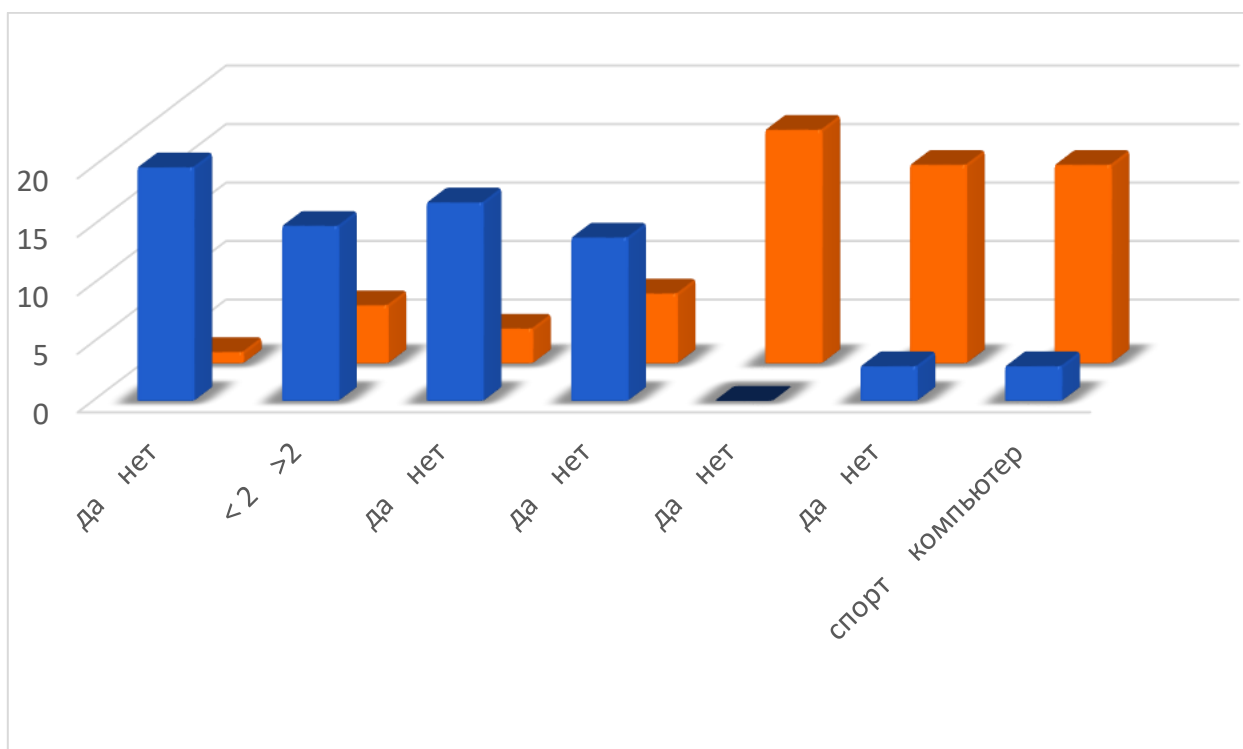
Alınan nəticələrdən gördüyümüz kimi, normaların hər birində artım müşahidə edildi. Bu, praktik məşq zamanı yüksək səviyyəli məşq effektivliyini təsdiqləyir.

Aşağıda təlim sonrası sorğunun nəticələri verilmişdir.

Cədvəl 4.3. Təlim sonrası sorğunun nəticələri

sual	Rəqəm	faiz (%)
Evdə kompüteriniz varmı?		
A) bəli	20	100
B) xeyr	0	0
Kompüter oyunlarına gündə nə qədər vaxt ayırırsınız?		
A) 2-saatdan az	10	50
B) 2-saatdan çox	10	50
Kompüterlə işləyərkən gözləriniz yorulur?		
A) bəli	8	40
B) xeyr	12	60
Kompüterlə işlədikdən sonra beliniz ağrıyır?		
A) bəli	8	40
B) xeyr	12	60
Kompüterdə işlədikdən sonra gimnastik məşğələ edirsiniz?		
A) bəli	15	75
B) xeyr	5	25
İdmanla məşğulsunuz?		
A) bəli	10	50
B) xeyr	10	50

idman və ya kompüter seçərdiniz		
A) idman	10	50
B) kompüter	10	50

Diaqram 4.1. Təlim sonrası sorğunun nəticələri

Son sorğunun nəticələrini birincisi ilə müqayisə edərkən uşaqların idmana meylinin artdığı məlum oldu. Bundan əlavə, idmanın uşaqların sağlamlığına müsbət təsiri barədə məlumat verilib, həmçinin uşaqlarda idmanla məşğul olmaq üçün stimül formalaşdırılıb.

Bu təcrübədən belə nəticəyə gəlirik ki, kompüter arxasında həyata keçirilən idman fəaliyyəti şagirdlərin fiziki sağlamlığını yaxşı vəziyyətdə saxlamağa, onları tədricən kompüterdən uzaqlaşdırmağa və daha çox idmanla məşğul olmağa, asılılıqlarını azaltmağa yönəlmişdir. Sorğunun nəticələrini aldıqdan sonra valideynlər övladlarının idmana marağının artdığına və kompüterdə keçirdikləri vaxtın azaldığına sevinirlər.

Amerikalı məktəblilər son on ildə savadlılıq bacarıqlarını artırdılar, lakin inkişaf etməyə davam etməlidirlər. Şagirdlərin savadlılıqla bağlı riayət etməli olduqları standartlarda bir inqilab olsa da, sinif daxilində və xaricində texnologiyada fərqli bir inqilab var ki, bu da tələbə öyrənməsinə standartların dəyişdirilməsi qədər böyük təsir göstərəcəkdir.

Texnologiya vaxt ilə dəyişir, böyüyür və inkişaf edir. Uşaqlar bəşəriyyətin əvvəllər görmədiyi şəkildə texnologiyanın təsirinə məruz qalır, əhatə olunur. Məktəblər tez-tez yaradılan yeni texnologiyaların inteqrasiya tempi ilə ayaqlaşmaq üçün mübarizə aparırlar.

Məktəblilərin əksəriyyəti olmasa da, bir çoxunun məktəbdən kənarında yeni rəqəmsal texnologiyalara çıxışı və ya təcrübəsi var. Şagirdlər bu yeni texnologiyalardan istifadə etməyə və bu texnologiyalarla birlikdə inkişaf edən təlim bacarıqları daxilində işləməyə o qədər öyrəşiblər ki, onları məktəbdən gün ərzində ayırmaq şagirdlərin ev və məktəb həyatı arasında boşluq yaradacaq.

Təhsil proqramları ənənəvi təlim bacarıqlarını və onların öyrənilməsini mətn, şəkillər, səslər, videolar və s. istifadə edən yeni təhsil bacarıqlarına inteqrasiya edə bilər. Təlim tətbiqləri bu vasitələri bir araya gətirə bilsə də, tətbiqlərin bu bacarıqları iştirakçıya əyləncəli bir şəkildə ötürə bilməsi və iştirakçının öyrənmə yolu ilə əldə etdiyi bacarıq və bilikləri qoruyub saxlamasına imkan verməsi araşdırma mövzusu olaraq qalır.

Daha çox uşaq təhsil proqramlarından istifadə etdikcə, müəllimlər və valideynlər üçün təhsil proqramları müəyyən bacarıqları ənənəvi təlim arasındakı fərqi bilmələri vacibdir. Müəllimlər təhsil proqramlarını şagirdlər isə bacarıqlarını öyrənməyə cəlb olunmalıdır.

Bundan əlavə, texnologiya inkişaf etdikcə sinif otağına inteqrasiya olunaraq təhsil tətbiqlərinin şagirdlərə bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edə biləcəyini müəyyən etmək vacibdir. Şagirdləri təhsilə cəlb etmək üçün təhsil proqramlarının istifadəsi və bu proqramların öyrənlərə bilik və savadlılıq

bacarıqlarını əldə etməyə və saxlamağa kömək edib-etməməsi ilə bağlı daha çox araşdırma aparılmalıdır. Savadlılıq tətbiqləri mövzusunda əlavə araşdırmalar müəllimlər, valideynlər və tələbələr üçün faydalı olacaqdır.

Qabaqcıl tədqiqatlar olmadan müəllimlər və şagirdlər təhsil texnologiyadan səmərəli istifadə etmək fürsətini əldən verə bilərlər. Savadlılıq proqramlarının effektivliyi və onların öyrənlərin məşğulluğuna və savadlılıq bacarıqlarının qorunmasına təsiri ilə bağlı daha çox araşdırma proqram var

Son on ildə interaktiv lövhələrin istifadəsi Amerika siniflərində kəskin şəkildə artmışdır. Smartfonlarda və planşet kompüterlərində istifadə olunan tətbiqlər Amerika siniflərində möhkəmlənəcək texnologiyanın növbəti forması ola bilər. Bazara daim yeni proqramlar daxil olur, təhsil proqramları əsas bacarıqdan və hər bir bacarıqın iştirakçıya necə ötürülməsindən asılı olaraq dəyişir. Yeni texnologiyalar inkişaf etdikcə və daha çox insan üçün əlçatan olduqda, bu yeni ünsiyyət formaları təhsili dəyişdirir.

Yalnız təhsil dəyişmir, həm də müxtəlif ünsiyyət üsulları ilə yeni təhsil inkişaf edir, nəticədə mətn yaratmaq, qarşılıqlı əlaqə qurmaq və göstərmək üçün yeni yollar yaranır. Uşaqlar texnologiyaya, xüsusən də smartfonlar və planşet kompüterləri kimi mobil cihazlara getdikcə daha çox məruz qalırlar. Bu cihazlar proqramlar vasitəsilə müəyyən bacarıqlara diqqət yetirərək uşağa təhsili öyrətmək üçün istifadə edilə bilər.

Bu proqramlar yalnız boş vaxtlarında sinifdən kənarında deyil, sinifdə də istifadə edilə bilər. Bu təhsil tətbiqetmələrinin kim üçün və nə üçün olduğu bilinse də, bu tətbiqlərin təhsil bacarıqlarını öyrətməkdə təsirli olub olmadığı, uşaqların savadlılıq bacarıqlarını qorumağa və uşaqları savadlılıq təliminə cəlb etməyə kömək etdiyi barədə minimal araşdırma və məlumat var. . Zaman keçdikcə yeni texnologiyalar ortaya çıxmağa davam etdikcə yeni savadlılıq növləri də ortaya çıxacaq.

Bu yeni savadlılıq növləri ənənəvi kağız savadlılığının elementlərinə malikdir, eyni zamanda yeni texnologiyaların yeni aspektlərini də əhatə edir.

Lankshear və Knobel, savadlılığın danışıqlarda kodlanmış mətndən istifadə edərək mənalı bir şəkildə "yaratmaq, ünsiyyət qurmaq və danışıqlar aparmaq" prosesi olduğunu söyləyərək yeni texnologiyalardan yaranan yeni savadlılığı təsvir edirlər.

Savadlılığın aspektləri eyni qalsa da, məsələn, savadlılığın ikinci dərəcəli diskursda məna yaratması, bildirməsi və əlaqələndirməsi fikri, kağız savadlılığı ilə rəqəmsal əsaslı yeni savadlılıq arasında fərqləri var. Texnologiyanın təhsil proqramının kökündən dəyişdirməsinin bir yolu, kağız və qələmdən çox fərqli kodlanmış mətndən istifadə etməkdir.

Şagirdlərə məktəbdə və xaricində savadlılıqla qarşılaşacaqları hər hansı bir şəkildə savadlılıqla qarşılıqlı əlaqə qurmaq üçün bütün imkanları təmin etmək üçün təlim zamanı yeni texnologiyalar və yeni savadlılığı daxil etmək vacibdir. Oxu, yazı və dil bacarıqları, texnologiya obyektivindən savadlılıq da daxil olmaqla bu bacarıqları yaşamaq, əldə etmək və öyrənmək yollarını araşdıracaq şəkildə öyrədilməlidir.

Savadlılıq daim dəyişir, xüsusən də yeni texnologiyalarla necə əhatə olunması. Bu o deməkdir ki, savadlılıq artıq qələm və kağız deyil və ya sadəcə kağız mətnlərin bu "ənənəvi" üsullarında nəzərə alınır. Savadlılıq indi "yeni savadlılıq və texnologiya" əldə etdi, yəni yeni savadlılıq ənənəvi savadlılıqla eyni şəkildə işləyir, çünki bu, "məna yaratmaq, çatdırmaq və uyğunlaşdırmaq..." üsuludur, lakin yeni savadlılıq mətn, video, şəkillər, səs, hiperlink və digər vasitələrdən istifadə edir.

Şagirdlərin ehtiyaclarını dəstəkləmək, fərqləndirmək və şagirdləri öyrənmə prosesinə cəlb etmək üçün siniflərdə yeni texnologiya və savadlılıq istifadə olunur.

Bu tədqiqat oxu anlama və orfoqrafiya bacarıqlarını artırarkən öyrənənlərin iştirakını artırmaq üçün savadlılıq proqramlarından istifadə edilə biləcəyini öyrənmək məqsədi daşıyırdı.

Tədqiqat oxu anlama və yazı tapşırıqlarını yerinə yetirən iki ibtidai məktəb iştirakçısının iştirakı ilə keçirildi. Bu oxu və yazı tapşırıqları, iştirakçı ballarında tətbiqlər və kağız metodları arasında fərq olub olmadığını müəyyən etmək üçün xüsusi oxu anlama və yazı tətbiqləri kağız üsulları istifadə edilərək həyata keçirildi.

Şagirdlərin maraq səviyyəsini iki metod ilə iPad və kağız öyrənmə metodu arasında müşahidə olundu. Bu araşdırmanın nəticələri ondan ibarət idi ki savadlılıq tətbiqini sinifdə şagird maraq anlama səviyyəsini artırmaq və yazını oxumaq üçün əlverişlidir, lakin bu tapıntılar orfoqrafiya üçün doğru deyil [19].

Gələcəkdə müəllimlər şagirdlərə rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edərək rəqəmsal mətnləri oxumaq da daxil olmaqla müxtəlif metodlardan istifadə edərək oxumağı öyrətmək üçün çalışmalıdırlar. Oxu təlimində tətbiqdaxili rəqəmsal texnologiyalardan istifadə olunsa, müəllimlər şagirdlərin bacarıqlarını artırmağa bilər. Müəllimlər şagirdləri müxtəlif yollarla oxumağı və yazmaları üçün çalışsalar, savadlı şagird real dünyada yaşamağa hazırlayacaqlar`

Texnologiya ağıllı şəkildə istifadə edildikdə məlumat və böyümə mənbəyidir. Bununla belə, nəzarətsiz və həddindən artıq istifadə edildiyi təqdirdə uşaqlar üçün bəzi zərərli cəhətləri ola bilər. Əvvəlcə uşağın gündəlik kompüterə ayıracağı vaxtı təyin etməlisiniz. Bu müddət uşaq bağçasına gedən uşaqlar üçün bir saatdan, ibtidai məktəb yaşlı uşaqlar üçün iki saatdan çox olmamalıdır. Övladlarını texnologiya dünyasına sağlam bir şəkildə yönəltmək üçün valideynlər kompüterlər və internet haqqında məlumat toplamalı və onu tətbiq etməkdən çəkinməməlidirlər [1].

Valideynlər övladlarının istifadə etdikləri kompüter, proqramlar və oyunlar barədə məlumat vermələrini xahiş edə bilərlər. Anasından və atasından daha çox şey bilməsi fikri uşağa yaxşı təsir edəcəkdir. Kompüterdən istifadənin qarşısını almağın başqa bir asan yolu, kompüterini böyüklərin paylaşmaq üçün ona baxa biləcəyi bir yerə qoymaqdır.

Nəticədə, eyni kompüter ailədə birdən çox insan tərəfindən istifadə olunursa, uşaq öz növbəsini gözləməli olacaq. Eyni zamanda, valideynlər uşağın kompüterdən və internetdən hansı məqsədlə istifadə etdiyini bilməli və dostları ilə söhbət etmək kimi mövzular haqqında məlumat toplamaladırlar.

Valideynlər kompüter üzərində nəzarəti artırırsalar, uşaqları ilə oyun da oynaya bilərlər. Beləliklə, kompüter oyunları seçərkən uşağın yaşına uyğun və şiddəti olmayan proqramları seçməlisiniz.

Savadlılıq dinamikdir, çevikdir və daim dəyişir. Savadlılıq bir neçə yolla müəyyən edilə bilər, baxır tərifin hansı nəzəriyyə ilə nəzərdən keçirildiyinə. Dil savadlılığın əsasını təşkil edir və dilin sosial əlaqə yolu ilə ötürülməsi savadlılığın əsasını təşkil edir. Yeni texnologiyaların savadlılığa təsiri savadlılığı yalnız çap olunmuş mətnə oxumaq və yazmaqdan daha çox bir şey kimi yaxşı başa düşməyə gətirib çıxardı, lakin əvvəlki savadlılıq anlayışına və bu yeni multimedia mətn, şəkil, səs və video texnologiyaları daxilində ikincil danışıqları idarə etmək üçün tələblər əlavə edildi.

Təhsil sistemindəki yenilik və modernləşmə ilk növbədə təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərir. Modernləşmənin məqsədi, müasir Azərbaycan Cəmiyyətinin təhsil sistemində olan tələbləri təhsilin yeni nəticələrinə adekvat olmalıdır. Hazırda dünyada cəmiyyətin tələblərini ödəmək üçün müxtəlif təkliflər irəli sürülür və həyata keçirilir. Bu təkliflərin əsas xətti təhsilin keyfiyyətini bir proses və eyni zamanda onun nəticəsi kimi qəbul etməkdir.

Bu münasibət təhsil prosesinin keyfiyyətinin onun təşkilinə, tədris vasitələri və metodlarının adekvatlığına, müəllimlərin ixtisaslarına uyğun olmasını tələb edir [33]. Ancaq bu məqsədə çatmaq üçün kifayət deyil. Müasir dövrdə təhsil nəticələri anlayışı son illərdə yeni məzmun əldə etmişdir. Müasir təhsil psixologiyasında və didaktikada bir insanın motivasiyası problemin həlli üçün idrak ehtiyatlarının istiqamətləndirilməsini tələb edir.

Motivasiya potensialının inkişafında (dəyərlərə, ehtiyaclara və maraqlara yönəlmə) və fərdin öyrənmə nəticələrinə uyğunlaşmasında böyük rol oynayır. İdrak qabiliyyəti (bilik) ümumiyyətlə fənlərin tədrisinin nəticələrinə uyğun olmalıdır. Bu nəticələrin cəmi inkişaf etmiş ölkələrdə nüfuzlu mövqə kimi qəbul edilir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə aparılan psixoloji, pedaqoji və didaktik tədqiqatlar informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının yüksək tədris metodlarına malik olduğunu sübut etdi.

İKT şagirdlərin müstəqilliyini, yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafını, təlimin fərdiləşdirilməsində şagirdin imkanları və maraqları nəzərə alınmaqla yeni məlumat mənbələrindən istifadəni təmin edir. Proseslərin və obyektlərin kompüter modelləşdirilməsinə xidmət edir. Bununla da tədris mühitinin yenilənməsi üçün şərait yaradılır. Məktəbdəki tədris mühiti nə qədər müxtəlif və rəngarəng olarsa, tədris prosesi şagirdlərin maraqları, meylləri və fərdi imkanları nəzərə alınmaqla daha təsirli olur.

Bu müddətdə iki vacib fikir diqqət çəkir. Birincisi, bu təhsil mühitinin müxtəlifliyi, ikincisi, təlimin fərdiləşdirilməsidir, şagirdin idrak ehtiyacları və maraqlarıdır. İKT bu problemləri effektiv şəkildə həll edir. Xarici ölkələrin təhsil sistemində təhsilinformasiya mühitinin yaradılması məqsədilə bir tərəfdən çoxlu sayda tədqiqatlar aparılır, digər tərəfdən isə təhsil müəssisələrində tədqiqatlardan istifadə olunur.

Bu dərslər zamanı təhsil mühiti subyektlərə və obyektlərə bölünür. Təhsil prosesinin subyektləri müəllimlər və şagirdlədirsə, onların obyektləri təhsil fəaliyyətinin tədris vasitələri, pedaqoji prosesin idarə edilməsi mexanizminin maddi bazası və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarıdır.

Obyekt informasiya daşıyıcıları, təhsil daşıyıcıları, təhsil fəaliyyəti kimi başa düşülür. Mənimsənilibsə, subyektlər onları şüurlu şəkildə anlayıbsa, təhsil prosesində şəxsiyyət, dünyagörüşü, dəyərlər sistemi, inam və nüfuz keyfiyyətinə

çevrilirlər. Bəzi insanlar bu iddiaların yalnız kompüter elmləri müəllimlərinə aid olduğunu düşünə bilər.

Əslində, bu bölmə daha çox məktəbi idarə edən bütün müəllimlərə və direktorlara aiddir. Oxucu razılaşacaq ki, məktəbdə innovativ proseslərə rəhbərlik edən və onun elmi və metodiki dəstəyini təşkil edən məktəb rəhbərləridir.

Bu günlərdə texnologiya həyatımızın hər tərəfinə, o cümlədən təhsil sahəsinə nüfuz etmişdir. Bu, mürəkkəb problemləri tez və effektiv şəkildə həll etməyə kömək edən bir vasitədir. Bununla birlikdə, texnologiyanın təhsil vasitəsi olduğunu unutmamalıyıq.

Təhsil texnologiyasının faydası müəllimlərin onlarla nə etdikləri və şagirdlərinin ehtiyaclarını ən yaxşı şəkildə ödəmək üçün onlardan necə istifadə etmələridir. Rəqəmsal sinif öyrənmə vasitələrindən düzgün istifadə tələbələrin iştirakını artırır, müəllimlərə dərslər planlarını təkmilləşdirməyə və fərdiləşdirilmiş öyrənməni təmin etməyə kömək edə bilər.

Həm də şagirdlərə tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir. Virtual siniflər, genişlənmiş reallıq (AR), Videolar, müxtəlif robotlar və digər texnoloji alətlər sinfi daha maraqlı etməklə yanaşı, həm də əməkdaşlığı və intellektual marağı təşviq edən və müəllimlərə tələbələr haqqında məlumat toplamağa imkan verən daha əhatəli metodlar inkişaf etdirə bilər.

Hamımız gündəlik fəaliyyətimizdə bu və ya digər şəkildə texnologiyadan istifadə edirik. Vaxt keçdikcə bu, həyatımızda daha vacib oldu, məlumatları necə istehlak etdiyimizi və emal etdiyimizi dəyişdirdi. Texnologiyanın təsiri həyatımızın bütün sahələrində görülə bilər; Bununla belə, texnologiyanın təhsilə təsiri son illərdə ən çox nəzərə çarpandı. Məktəblər şagirdləri sürətlə dəyişən texnologiya dünyasına hazırlamaq ümidi ilə texnoloji inkişaflarla ayaqlaşmaq üçün siniflərə getdikcə daha çox texnologiya daxil edirlər.

Təhsildə texnologiyadan istifadənin ən əhəmiyyətli üstünlüklərindən biri tələbələrin bilik və bacarıqlarını praktikada tətbiq etməkdir. Şagirdlər onlayn

dərslər və müəllimləri və digər tələbə yoldaşları ilə ünsiyyət yolu ilə faydalı biliklər əldə edirlər. Bununla birlikdə, bu yeni bacarıqları praktikada və hərəkətdə tətbiq etmək çox vacibdir.

Texnologiya tələbələrə öyrəndiklərini müxtəlif proqramlar vasitəsilə tətbiq etməyə imkan verir. Sınıfdə texnologiyanın tətbiqi müəllimlərə bilik və təcrübələrini tətbiq etməyə və bir vəziyyətə, problemə və ya hadisəyə həll yolu yaratmaq üçün biliklərini tətbiq etmək qabiliyyətini inkişaf etdirməyə imkan verən müxtəlif tapşırıq və tapşırıqları asanlıqla təyin etməyə kömək edir.

Texnologiya, istifadə olunan texnologiya növü və istifadə olunan kontekst daxil olmaqla bir çox elementə əsasən şagirdlərin tənqidi düşünmə bacarıqlarına təsir edəcəkdir. Məlumdur ki, sınıfdə texnologiyadan istifadə dərsləri öyrənmə təcrübəsini daha əyləncəli edə bilər. Texnologiya bir neçə hissədən istifadə edə bilir və tələbələrin materiala marağını artırır.

Müvafiq sinif texnologiyası şagirdlərin müvəffəq qiymətləndirilməsini, özünə inamını, sinif motivasiyasını və davamiyyətini artırır. Texnologiya şagirdlərin diqqətli oturmaqdan və dinləməkdən praktiki öyrənməyə keçməsinə asanlaşdırır. Bundan əlavə, texnologiya şagirdlərin öyrəndiklərini real həyat vəziyyətlərində tətbiq etmələrinə və tənqidi düşüncənin vacib komponentləri olan problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirmələrinə kömək edərək tənqidi düşüncəyə təsir edir.

Təhsil texnologiyası əməkdaşlığa kömək edə bilər. Müəllimlər dərs zamanı tələbələrlə ünsiyyət qura bilər, lakin tələbələr də bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə qura bilərlər. Şagirdlər onlayn dərslər və təhsil oyunları vasitəsilə problemləri həll etmək üçün əməkdaşlıq edirlər. Şagirdlər fikir və düşüncələrini bölüşə və bir-birlərini birgə fəaliyyətlərdə təşviq edə bilərlər. Eyni zamanda, texnologiya müəllimlərlə təkbətək ünsiyyət qurmağa imkan verir.

Şagirdlər siniflə bağlı suallar verə və başa düşülməsi çətin olan mövzularda əlavə kömək ala bilərlər. Şagirdlər ev tapşırıqlarını evdən yükləyə bilər və

müəllimlər göndərilən tapşırıqları cihazlarında görə bilirlər. Çoxsaylı tədqiqatlar göstərdi ki, tədris texnologiyalarının tətbiqi şagirdlərin ümumi motivasiyasını və onların öyrənmə prosesində iştirakını artırır.

Xüsusilə texnologiya şagirdləri davranış, emosional və idrak proseslərinə cəlb edir. Texnologiyanın sinifdə və ya məktəbdən sonra istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, şagirdlər müəllimlərlə ünsiyyət qurmaq, həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq etmək və tədris prosesində iştirak etmək üçün daha çox imkanlara malikdirlər. Veb konfrans proqramı, bloglar, sosial media saytları və rəqəmsal oyunlar öyrənenlərin əlaqəsini və ünsiyyətini yaxşılaşdırdığını, göstərilən texnologiyaların xüsusi nümunələridir.

4.2. Kompüterdən istifadə etməkdə çətinliklər

Kompüterləşdirilmiş təhsilin inqilab edəcəyinə dair güclü bir əminlik olsa da, kompüterlərin məktəblərdə gözləniləndən qədər geniş yayılmadığına və texnologiyanın mövcud məktəb təhsilinə inteqrasiyasının problemliliyinə dair güclü dəlillər var.

Dünyanın bir çox ölkəsi təhsil siyasətini müəyyənləşdirərkən kompüter təhsilinə mühüm yer ayırır və bu istiqamətdə tədris proqramlarını dəyişdirir. Bu dəyişikliklərə biganə qalmayan valideynlər övladlarının kompüterə mənimsəməsini və bununla da informasiya cəmiyyətinə hazır olmasını istəyirlər.

Müəllimlər kompüterlərin tədrisin səmərəliliyini artıracağına inandıqları üçün getdikcə daha çox məktəb kompüterlərlə təchiz olunur, yeni proqram təminatı hazırlanır, müəllimlər üçün bu mövzuda davamlı təhsil kursları verilir və şagirdlər kompüter qarşısında daha çox vaxt keçirirlər [33, c. 155].

Kompüterlərdən öyrənmə üçün istifadə etmək fikri 50 ildən çoxdur. Bilikləri müxtəlif adlarla yaymaq üçün kompüterlərdən istifadə etmək cəhdləri bir çox hallarda uğursuz oldu, digərlərində isə müvəffəq oldu. Bu məqalənin mahiyyəti iki cümlə ilə ifadə edilə bilər. Birincisi, tətbiqlər bəzi yerlərdə uğur qazanır. İkincisi, insanları təhsil prosesindən tamamilə kənarlaşdırmaq cəhdləri uğursuz olur, lakin

çox sayda aspektin yaxşı idarə olunması ilə müəllimlərin rolu həqiqətən əhəmiyyətli dərəcədə azaldıla bilər. Qazet bu məsələləri müzakirə etməyə çalışır.

XX əsr elm və texnikanın inkişafında qızıl əsrə çatdı və insan həyatında əvəzolunmaz rahatlıq təmin etdi. Elm nəticəsində yaranan texnologiyalar bütün sahələrdə həyatımızı asanlaşdırmağı bacardı. Texnologiyanın ən böyük inkişafı, şübhəsiz ki, kompüterlər sahəsində baş verdi. Əməliyyat sürəti, istifadə rahatlığı, yaddaş, İnternetə və məlumat mənbələrinə asan giriş, eyni vaxtda görüntü və səs, proqram sənayesinin inkişafı, istifadə olunan mənbələrin artırılması və şaxələndirilməsi kimi müsbət cəhətlər kompüterin qəbul etməsinə imkan verdi. Belə sürətli inkişaf nəticəsində təhsil problemlərinin həllində kompüter texnologiyalarından istifadə qaçılmaz oldu. Həqiqi istifadəsindən başqa məqsədlər üçün istifadə edilə bilən kompüterlərin zaman zaman təhlükəli ola biləcəyi görülür.

Müasir cəmiyyətdə insanlar gənc yaşlarında kompüterlərlə tanış olur və həm ev tapşırığı, həm də əyləncə üçün evdə və məktəbdə kompüterlərdən geniş istifadə edirlər. Həyatımıza demək olar ki, bütün sahələrdə daxil olan texnoloji bir möcüzə olan kompüter və İnternet ikilisi, xüsusilə gənc nəsillər arasında əvəzolunmaz bir ehtirasa çevrildi.

"Hazırda məktəblərdə vəziyyət elədir ki, uşaqlar həddən artıq yüklənib. Çox sayda obyekt və ev tapşırığı var. Bu baxımdan fundamental, praktik obyektlərin müəyyənləşdirilməsi və saatların paylanması ilə bağlı problemlər yaranır. Təhsil Nazirliyi son vaxtlar bu problemlərin həlli üçün çox yaxşı addım atıb. Ümumiləşdirmə xətti götürülmüşdür, yəni. məktəblərdə ixtisaslaşma aparılır. Məsələn, humanitar, iqtisadi, texniki, tibbi və s.burada yalnız müvafiq fənlər tədris olunur.

Tətbiq xətti şagirdlərin həddindən artıq yüklənməsinin qarşısını almaq üçün düzgün addımdır. Ancaq bizə aydın oldu ki, bir neçə il əvvəl mübadilə aparıldıqda, kompüter elmini texniki sahəyə əsas mövzu kimi daxil etmədilər. Bu, böyük narazılığa səbəb oldu. Humanitar yönümlü məktəblərdə ümumiyyətlə yox idi. Son

illərdə, bildiyimə görə, texniki istiqamətdə həftədə 1-2 saat kompüter elmləri dərsləri keçirildi.

Azərbaycanın qarşıya qoyduğu məqsədlər və strateji sənədlər var. Bu sənədlərdə insan kapitalının məqsədləri var. Bu məqsədlər baxımından kompüter elminə daha az diqqət yetirilməli olduğunu düşünürəm. Bu addım-addım artırılmalıdır. Əksinə, kompüter elminin texniki və riyazi istiqamətdə əsas olduğu artıq təsdiqlənmişdir.

Hazırda respublikamızda bütün istiqamətlər üzrə mütəxəssislərin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) ilə işləmək və onlardan düzgün istifadə etmək bacarığına böyük əhəmiyyət verilir.

Hamı razılaşacaq ki, bu gün İKT sahəsində savadsız insan təsadüfən dövlət və ya özəl sektorda perspektivli iş tapır. İKT biliklərinə yiyələnməyin ən yaxşı yolu orta məktəbdən başlayır. İbtidai siniflərdən başlayaraq İKT əsasında təhsilin qurulması, şagirdlərə əsas informasiya biliklərinin öyrədilməsi ənənəvi dərslərlə yanaşı, məktəblilərin kompüter və internetlə işləməyə psixoloji hazırlığı uşaqların savadlı və istedadlı kadr kimi inkişafında çox mühüm rol oynaya bilər.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulmuş müasir təhsil modeli məktəbin müəllim heyətinə yeni tələb və vəzifələr qoyur. Bu gün pedaqoji peşəkarlığın keyfiyyətinin informasiyalaşdırılmasını artırmadan təhsil sistemində İKT-nin effektiv tətbiqinə nail olmaq mümkün deyil [33]. Bu səbəbdən müəllimlər üçün təkcə fundamental bilik, pedaqogika və psixologiya sahəsində deyil, həm də informasiya sahəsində yenidən hazırlıq çox vacib olur.

Yeni nəsil müəllimlərdən tədris etdikləri fənnin struktur məzmununa və məqsədinə uyğun, uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan, tələbələrin ahəngdar inkişafını təmin edən, çox asanlaşdırən, dinamik və çevik hala gətirən texnologiyaların seçilməsi və tədrisdə tətbiq edilməsi tələb olunur.

Kompüterin "müəllim-tələbə-dərslik" təhsil modelinə daxil edilməsi, uşağın dərse marağını və istəyini stimullaşdıraraq fərdi proqrama uyğun olaraq tədris

prosesini təşkil etməyə imkan verir. Kompüter dərsləri uşaqlar üçün çox cəlbedici və yaddaqalan olur.

Multimedia vasitələri, avtomatlaşdırılmış təhsil sistemləri, kompüter əsaslı tədris proqramları, cizgi qrafika, rəngarəng illüstrasiyalar uşaqların idrak fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir və nəticədə şagirdlərin olimpiadalarda və müxtəlif intellektual yarışlarda göstərdikləri nəticələrin keyfiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artır.

Elektron lövhənin həssas səthinə xüsusi bir qələm və ya barmağınızla yumşaq bir şəkildə toxunaraq, kompüterdəki bütün mümkün əməliyyatlar interaktiv şəkildə həyata keçirilə bilər. "Ağıllı" lövhə, həmçinin kompüterə qoşulmuş mikroskop, skaner, rəqəmsal kamera, videokamera və s.məktəblərdə virtual laboratoriyaların təşkilində vacib olan proyektor vasitəsilə cihazlardan şəkillər də əldə edə bilər.

Hər hansı bir kimyəvi reaksiya, fiziki, bioloji, coğrafi proseslər, müxtəlif cihazların və texniki vasitələrin iş prinsipləri haqqında izahatlar və videolara şagirdlər "gözəl" ekranda baxa bilərlər [31]. Tələbələrin nəzəri və metodoloji biliklərini, Praktik bacarıqlarını və təcrübələrini birləşdirərək bu, öyrənməyi əhəmiyyətli dərəcədə canlandırır, uşaqlarda yaradıcılıq, düşüncə, təşəbbüskarlıq, tədris materialını dərinlən anlamaq qabiliyyətini artırır.

Tədrisdə İKT imkanlarından uğurla istifadə edən müəllimlər qeyd edirlər ki, tələbələrə interaktiv rejimdə keçirilən dərslərdə mərkəzi fiqur olmaq təmin olunub. Müəllim əsasən zəkasını və orijinal qabiliyyətlərini qiymətləndirən, tələbəni fəaliyyətə, müstəqilliyə, təşəbbüsə təşviq edən tələbə məsləhətçisi rolunu oynayır. ELearning - də bütün uşaqlar lövhəyə çıxmağa və müəllimin bütün tapşırıqlarını yerinə yetirməyə çalışırlar.

İnteraktiv şəkildə keçirilən dərslər bütün uşaqlara, o cümlədən passiv, utancaq, müəyyən fiziki və ya psixoloji qüsurlu tələbələrə tədris prosesində fəal iştirak etmək imkanı verir. Bəzən olur ki, adi dərslərdə bir suala səhv cavab verən

bir tələbə müəllimin digər uşaqlarla etdiyi töhmətə ağırlı reaksiya verir və kədərlənir.

İnteraktiv rejimdə müəllim səhvlərinin nə olduğunu və onları necə düzəldəcəyini əyani şəkildə izah edə bilər, şagirdin etdiyi səhvləri bütün sinfə deyil, ona fərdi olaraq göstərir. Bu cür təlim yalnız uşağın özünə inamını artırmır, həm də psixoloji maneələri və mövzu qorxusunu aradan qaldırır.

Məlumdur ki, əvvəlcə birdən-birə ev mühitindən məktəbə daxil olan uşaqların yüksək emosional səviyyəsi ciddi təhsil prosesləri çərçivəsində yatırılır. İnteraktiv dərslər bu cür duyğuların sərbəst buraxılmasına xidmət edərək öyrənmə motivasiyasını artırır.

Bundan əlavə, İKT-nin köməyi ilə müəllimlər dərs prosesində fərqli hazırlığı olan şagirdlərə fərqli bir yanaşma və uyğunlaşma öyrənmə sistemi tətbiq edərək anlama qabiliyyətlərinə görə tapşırıqlar verə bilərlər. Uşaqları sinifdəki statuslarına görə qruplara bölməklə kompüterdə optimal iş rejimini təyin edə bilərsiniz. Belə bir qruplaşma ayrı-ayrı fənlər və elmi tədqiqat məsələlərinin həllində xüsusi təsir göstərir. Kompüter qarşısında oturan tələbə materialın verilmə sürətini və mənimsənməsini rahat bir şəkildə təyin edə bilər.

Uşağın öz sürətində işləməsi yaxşı nəticələr verir, özünə inamı artır, bu da öyrənməyə əlverişli psixoloji atmosfer verir. Sinifdəki bütün şagirdlər müəllimin verdiyi sualı kompüter vasitəsilə cavablandırarkən dərs prosesində fəal iştirak edirlər və müəllimlər dərs zamanı uşaqları istədikləri kimi aktiv saxlaya bilərlər. Təhsildə İKT-nin faydalı bir tərəfi də var ki, istedadlı müəllimlər pedaqoji işlərini və yaradıcılıq fəaliyyətlərinin nəticələrini kompüter vasitəsilə fərdiləşdirə bilərlər.

Müəllim icad etdiyi maraqlı sualları və standart dərsliklərdə olmayan tapşırıqları kompüterdə təqdimat şəklində hazırlaya bilər. Pedaqoji təcrübə əsasında hazırlanmış bu cür materiallar digər müəllimlər üçün də çox faydalıdır [33].

Bu istiqamətdə hər bir məktəb üçün saytın yaradılması, məktəb, müəllim heyəti və şagirdlər haqqında ətraflı məlumatların yerləşdirilməsi, müəllimlər, uşaqlar və valideynlər üçün xüsusi forumların təşkili, təhsilin aktual problemləri, yeniliklər, yeni kitablar və s.

Haqqında müzakirələr aparmaq vacibdir, dərslər planlarını, cədvəlləri, məktəbdə keçiriləcək tədbirlər haqqında məlumatları və məktəbin veb saytında sorğu xarakterli məlumatları yerləşdirmək də məqsədəuyğundur. Vahid təhsil şəbəkəsinin global informasiya məkanına inteqrasiyası müəllim və tələbələrin təhsil üçün faydalı olan internet resurslarına çıxışına, virtual kitabxanaların, fayl arxivlərinin, məlumat bazalarının istifadəsinə, xarici təhsil müəssisələri ilə sıx əlaqənin saxlanmasına əlverişli şərait yaradacaqdır.

Valideynlər övladlarının davamiyyəti və uğurları haqqında təhsil şəbəkəsindən operativ məlumat ala biləcəklər.

Bütün bunlara əlavə olaraq, İKT ilə təhsildə idarəetməni yaxşılaşdırmaq da mümkündür. İdarəetmə sistemində tez-tez təkrarlanan əməliyyatları müəyyənləşdirməklə avtomatlaşdırıla bilər. Məktəbin məlumat bazasında toplanan məlumatları təhlil edərək rəhbərlik təhsil səviyyəsini, tədris prosesinin necə getdiyini izləyə və çatışmazlıqlar aşkar edilərsə, əməliyyat tədbirləri görərək aradan qaldıra bilər.

Göründüyü kimi, İKT-ni Təhsil sistemində səmərəli tətbiq etməklə tədris prosesinə tamamilə yeni ruh, yeni nəfəs vermək, uşaqlar üçün çox cəlbedici olan sadə və keyfiyyətli yeni təhsil modeli qurmaq mümkündür. və onların maraqları üçün hazırlanmışdır. Ancaq bütün bunlara nail olmaq göründüyü qədər asan deyil.

Nəzərə almaq lazımdır ki, bu gün texnoloji avadanlıqlar sürətlə köhnəlir. Əvvəllər məktəbləri yalnız kompüter və internetlə təchiz etmək planlaşdırılırdısa, bu gün noutbuklar, interaktiv lövhələr almaq, simsiz rabitə sistemlərini qurmaqdan danışırıq. Əlbəttə ki, müasir İKT avadanlığının dünya standartlarına uyğun alınması böyük maliyyə resursları tələb edir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, təhsil müəssisələrində mövcud olan texnologiyalardan, o cümlədən kompüter və İnternetdən səmərəli istifadənin olmaması elektron təhsilin tikintisini ləngidir. İKT-nin sağlamlığa zərər verməsi, uşaqlarda kompüter asılılığının mümkünlüyü ilə bağlı cəmiyyətdəki mənfi rəy, bir sıra müəllimlərin elektron təhsildə etibarını itirməsi qorxusu və yaşlı pedaqoji kadrların kompüterlərdə işləməyə daha az meyilli olması mənfi amillər həm də sinif şagirdlərinin kompüterdən istifadə qaydalarını müəllimlərdən daha yaxşı bilməsi uşaqların dərstdə əylənməsinə səbəb ola bilər. Belə bir problem artıq MDB məktəblərində yaranır [2].

Məlum olub ki, bəzi məktəblərdə interaktiv rejimdə şagirdlər dərslə deyil, bir-birlərinə mesaj göndərməklə, oyun oynamaqla məşğuldurlar. Kompüter savadlılığı aşağı olan müəllimlər şagirdlərin bu cür "fəndləri" barədə bilmirlər.

Buna görə də, bu gün müəllimlər üçün Microsoft-un XP əməliyyat sistemi, MS Office paketi, multimedia, qrafik, dizayn proqramları ilə tanış olmaq, interaktiv lövhədə işləmək, İnternetdən səmərəli istifadə etmək vaxtı gəldi. Müəllimlər kompüterin bütün incəlikləri ilə yaxşı tanış olmaq üçün sinifdən kənarında əlavə vaxt və əhəmiyyətli enerji sərf etməlidirlər.

Hal-hazırda informasiya cəmiyyətinə gedən yolu bəşəriyyətin gələcəyinə aparan yol kimi qiymətləndirirlər. Digər sahələrdə olduğu kimi, regionda İKT sahəsində lider olan Azərbaycan da bu yolla uğurla irəliləyir. Alimlərin fikrincə, informasiya cəmiyyəti tam formalaşdıqda insanların əməyinin əsas predmeti informasiya, əmək alətləri isə İKT olacaqdır.

Ona görə də bu gün respublikamızda təhsilin bütün səviyyələrində İKT-nin tətbiqi və istifadəsi, eləcə də İKT-nin tədrisi, uşaqların müstəqil məlumat toplamaq, təhlil etmək və ötürmək qabiliyyətinin formalaşdırılması gələcəkdə uşaqlarımızda informasiya cəmiyyətinin tamhüquqlu üzvlərinin formalaşmasında mühüm rol oynaya bilər.

NƏTİCƏLƏR

Kompüter uşaqlarımız üçün əla imkanlar yaratdı. Uşaqların kompüter istifadəsinin təsirləri ilə bağlı araşdırmalar hələ də nəticəsiz olsa da, müsbət və mənfi təsirlərin bəzi ilkin əlamətləri görünməyə başlayır. Ümumiyyətlə kompüterlərdə oyun oynamaq, məktəb tapşırıqlarını yerinə yetirmək, e-poçt göndərmək və internetə girmək üçün istifadə edirlər. Bəzən bu, ev tapşırığı hesabına baş verir. Əksər uşaqlar problemi təbii şəkildə həll etsələr də, valideynlər və baxıcılar şiddət əlamətlərinə diqqət yetirməlidirlər.

1. Adi kompüter istifadəçilərin üzərində aparılan araşdırmalar göstərir ki, bəzi uşaqlar sosial təcrid, depressiya, sosial tənhalıq kompüter istifadəsi və məktəbdə uğursuzluğu ilə əlaqələndirilir.
2. Nəticələr göstərir ki, məktəblilər gündə 3 saatdan çox kompüterdə vaxt keçirməyi üstün tuturlar. Tələbələrin 65,7% - dən çoxunun evdə kompüteri var. Valideynlərin 70% - dən çoxu uşaqları ilə kompüter istifadəsini müzakirə etmədiklərini etiraf edirlər. Bu onu sübut edir ki, onlar kompüter alsalar da, istifadəsinə nəzarət etmirlər. Ailə qeyri-müəyyən vəzifələri və iştirakı olmayan passiv bir təhsil formasıdır. Ancaq valideynlər hesab edirlər ki, uşaqları məktəbdə daha yaxşı təhsil almaları üçün kompüterlərindən istifadə etməlidirlər.
3. Aydındır ki, bu məhsulların rəqəmsal inkişaf sahəsində araşdırmaları davam etdiriləcək . Texnoloji inkişaf çox müxtəlifdir və onların təsiri uşağın və ya yeniyetmənin bu texnologiyalardan istifadə etmək tezliyindən, həmçinin onların fərdi xüsusiyyətlərindən asılıdır.
4. Müasir uşaqlar yüksək fərdiləşdirilmiş texnologiyadan istifadə etmə dövründə böyüyür. Buna görə də ailələr plan tərtib edərkən uşağın yaşı, sağlamlıq vəziyyəti, xarakteri, və inkişaf səviyyəsini nəzərə almalıdırlar. Eyni zamanda valideynlər çalışmalıdır ki uşağın balanslaşdırılmış qidalanma, keyfiyyətli yuxu, adekvat fiziki yükləmələr kimi məsələlərə diqqətli olsunlar. Belə olarsa

uşağın sağlam böyüməsi və inkişafı, həmçinin pozitiv sosial fəaliyyət təmin ediləcək.

5. Valideynlər uşaqlarının müasir texnologiyalardan istifadəyə sərf etdiyi vaxt ilə digər fəaliyyət növlərinə sərf etdiyi vaxtın balanslaşdırılması üçün məsuliyyətli olmalıdır. Valideynlər yeni texnoloji qurğularadan istifadənin uşaqlarda zərərli vərdişlərin yaranma biləcəyinə, onların sosial inkişafına müvəffəq davamiyyətinə mənfi təsir edə biləcəyini nəzərə alaraq tibb işçiləri ilə bu məsələlərin həlli üçün əməkdaşlıq etməlidirlər.

Uzun illərdir ki, təhsil müəssisələrimizdə tətbiq olunan və ölkəmizdə yüksək səviyyəli kadrların hazırlanmasına uğurla yönəlmiş əvvəlki sistem artıq müasir tələblərə cavab verir. Buna görə yeni təhsil nəticələrinə nail olmaq üçün şagirdlər müstəqil anlaşıma və praktik fəaliyyət bacarıqlarına yiyələnməkdədir. Təhsil prosesində bilik əldə etmək yollarına yiyələnmək və yaradıcı potensialın inkişafı tədris prosesinin mərkəzində olmalıdır.

ӘДӘБИҮҮАТ

1. Артюнина Г.П. “Основы медицинских знаний и здорового образа жизни: Учебное пособие для студентов педагогических вузов”. М., Академический Проект; Фонд "Мир", 2009, 776 стр.
2. Богатова Т., Лапрун И. “Компьютер и здоровье - это совместимо?” Ростов н/Д: Феникс; М., МЕТ, 2003, 512 стр.
3. Боташева М.М. “Влияние компьютера на состояние центральной нервной системы [Электронный ресурс]” / М.М. Боташева. 2016. Режим доступа: superinf.ru (дата обращения: 12.12.2016).
4. Видеодисплейные терминалы и здоровье пользователей. М., Медицина, 1989, 45 стр.
5. Закиров А., Костенко А. “Новые технологии и здоровье”, М., "Просвещение", 1999, 370 стр.
6. Ильицкая М. “Друг мой - враг мой”. М., "Просвещение", 2002, 64 стр.
7. Ключко Е.И. “Воздействие Интернета на суицидальное поведение молодёжи” / Е.И. Ключко // Общество. Среда. Развитие (Terra Humana). 2014, № 1 (30), стр.69-72.
8. Компьютерная зависимость у подростков [Электронный ресурс]”. 2016. Режим доступа: <http://psihomed.com/kompyuternayazavisimost-upodrostkov> (дата обращения: 1.11.2016).
9. Мурсалиева Г. “Группы смерти” / Г. Мурсалиева // Новая газета. 2016. <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/05/16/68604-gruppy-smerti-18> (дата обращения: 29.12.2016).
10. Персональный компьютер для офиса / Т.Л. Алимова, Л.В. Лямин, Т.Н. Петрова, И.Г. Холкин. М., Радио и связь, 1993, 158 стр.
11. Петрова Е.И. “Дети и компьютер” / Е.И. Петрова // Философские проблемы информационных технологий и киберпространства.

- 2012, № 1, стр.133-141.
12. Санпин 2.2.2/2.4.1340-03 Гигиенические требования к персональным электронно-вычислительным машинам и организации работы.
 13. Спринц А.М. “Химические и нехимические зависимости” / А.М. Спринц, О.Ф. Ерышев. СПб., СпецЛит, 2012, 128 стр.
 14. Тимофеев О. “Компьютер на здоровье: как сохранить при работе с ПК”. Взгляд врача. М., Просвещение, 2003, 98 стр.
 15. İmamverdiyev Y. N., “Sosial şəbəkələrin analizi: anlayışlar, modellər və tədqiqat problemləri”, İnformasiya cəmiyyəti problemləri, №2, səh. 9– 20, 2010.
 16. Allahverdiyeva S.S., "Uşaqların İnternetdə təhlükəsizliyinin təmin edilməsi problemləri", Ekspress-informasiya, 2016. 91 s.
 17. Əliquliyev R. M., Mahmudov R. Ş, "İnformasiya asılılığı problemləri və onlarla mübarizə yolları" Ekspress-informasiya, 2009, səh. 8-43.
 18. Akçay D. & Özcebe H. “Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi”. Çocuk Dergisi, 2012, 12(2), p.66-71.
 19. Adams M. “The promise of automatic speech recognition for fostering literacy growth in children and adults”. In M. McKenna, L. Labbo, R. Kieffer, & D. Reinking (Eds.), Handbook of literacy and technology Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 2005, Vol. 2., p.109-128.
 20. Anderson S.E., & Whitaker R.C. “Household routines and obesity in US preschool-aged children”. Journal of the American Academy of Pediatrics, 2010, 125(3), p.420-428.
 21. Bailey K., West R. & Anderson C.A. “The influence of video games on social, cognitive, and affective information processing”. In J. Decety & J. Cacioppo (Eds.), The Oxford handbook of social neuroscience Oxford University Press. 2011, p.1001-1011.

22. Baron D. "From pencils to pixels: The stages of literacy technologies". In G. Hawisher & C. Selfe (Eds.), *Passion pedagogies and 21 century technologies* 1999, p.15-33.
23. Bel-Serrat S., Mouratidou T., Santaliestra-Pasías A.M., Iacoviello L., Kourides Y.A., Marild S. & Stomfai S. "Clustering of multiple lifestyle behaviours and its association to cardiovascular risk factors in children: The IDEFICS study". *European Journal of Clinical Nutrition*, 2013, 67(8), p.848-854.
24. Blanchard J., & Moore T. "The digital world of young children: Impact on emergent literacy". London, UK: Pearson Foundation. 2010, 102 p.
25. Bracken S.S. & Fischel J.E. Family reading behavior and early literacy skills in preschool children from low-income backgrounds. *Early Education and Development*, 2008, 19(1), p.45-67.
26. Braithwaite I., Stewart A.W., Hancox R.J., Beasley R., Murphy R., Mitchell E.A. & Group I.P.T.S. "The worldwide association between television viewing and obesity in children and adolescents: Cross sectional study". *Plos One*, 2013, 8(9), p.1-8.
27. Breen R., Pyper S., Rusk Y. & Dockrell S. "An investigation of children's posture and discomfort during computer use". *Journal of Ergonomics*, 2007, 50(10), p.1582-1592.
28. Collis B.A. "Computers in Education. Chapter in *International Encyclopedia of Educational Technology* Edited by Plommp", Tjeerd and Ely Donald P. Printed and bound in Great Britain by Cambridge University Press, Cambridge, UK. 1996, 256 p.
29. Cordes C. & Miller E. "Fool's gold: A critical look at computers in childhood". Maryland, MD: Alliance for Childhood 2000, 178 p.
30. De Jong E., Visscher T., HiraSing R., Heymans M., Seidell J. & Renders C. "Association between TV viewing, computer use and overweight", determinants and competing activities of screen time in

- 4-to 13-year-old children. *International Journal of Obesity*, 2013, 37(1), p.47-53.
31. Forcier, Richard C. "The Computers as a Productivity Tool in Education". Merrill, an imprint of Prentice Hall. New Jersey, USA. 1996, 201 p.
32. Geisert G.S. ve Futrell M.K. "Teachers, Bomputers and Curriculum: Microcomputers in the classroom. økinci baskÕ". Allyn and Bacon, Boston USA. 1995, 247 p.
33. Hackbarth S. "The Educational Technology Handbook". Educational Technology Publications, New Jersey, USA. 1996, 205 p.
34. Harris C. & Straker L. "Survey of physical ergonomics issues associated with school children's use of laptop computers". *International Journal of Industrial Ergonomics*, 2000, 26(3), p.337-346.
35. Harris C., Straker L., Pollock C., & Smith A. "Children, computer exposure and musculoskeletal outcomes: The development of pathway models for school and home computerrelated musculoskeletal outcomes". *Journal of Ergonomics*, 2015, 58(10), p.1611-1623.
36. Henderson R. "Classroom pedagogies, digital literacies and the home-school digital divide. *International Journal of Pedagogies and Learning*", 2011, 6(2), p.152-161.
37. Maddux Cleborne ve di÷erleri. "Educational Computing: Learning with Tomorrow's Technologies". økinci baskÕ. Allyn and Bacon, Boston USA. 1997, 206 p.
38. Meril P.F. "Computers in Education. Allyn and Bacon", Boston USA. 1992,
39. Sharp V. "Computer Education for Teachers. Brown and Benchmark Publishers", Iowa Amerika. 1996, 205 p.
40. Simonson M.R. ve Thompson A. "Educational Computing

Foundations. Merrill, an imprint of Macmillan Publishing Company”,
New York USA. 1994, 236 p.

41. SMART Technologies Inc., (2011), 2011 Annual Report. Retrieved
from:

http://216.139.227.101/interactive/smt2011/smt2011ar.pdf?print_pages=true

42. Vockell E.L. ve Schwartz E.M. “The Computer in the Classroom”.
10-inci baskÖ. Mitchell McGraw-Hill, New York USA, 1992, 236 p.

Internet resurslar

43. <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-kompyutera-i-seti-internet-na-fizicheskoe-i-psihicheskoe-zdorovie-shkolnikov>